

DOLGOZATOK

A BUDAPESTI KIRÁLYI MAGYAR PÁZMÁNY PÉTER TUDOMÁNY-
EGYETEM ÓSZÖVETSÉGI SZENTIRÁSTUDOMÁNYI SZEMINÁRIUMÁBÓL

VEZETŐ TANÁR: Dr. IVÁNYI JÁNOS EGY. NY. R. TANÁR

4.

AZ EMBERI TÖRTÉNÉS A PRÓFÉTÁK SZEMÉBEN

IRTA

ROJKOVICH ISTVÁN

BUDAPEST

STEPHANEUM NYOMDA

1941

DOLGOZATOK

A BUDAPESTI KIRÁLYI MAGYAR PÁZMÁNY PÉTER TUDOMÁNY-
EGYETEM ÓSZÖVETSÉGI SZENTIRÁSTUDOMÁNYI SZEMINÁRIUMÁBÓL

VEZETŐ TANÁR: Dr. IVÁNYI JÁNOS EGY. NY. R. TANÁR

4.

AZ EMBERI TÖRTÉNÉS A PRÓFÉTÁK SZEMÉBEN

IRTA

ROJKOVICH ISTVÁN

BUDAPEST

STEPHANEUM NYOMDA

1941

Nihil obstat. Dr. Michael Marczell, censor dioecesanus. Nr. 3369/1941. Imprimatur.
Strigoni, die 17. Maii 1941. Dr. Joannes Drahos, vicarius generalis.

A kiadásért Rojkovich István, a nyomdáért ifj. Kohl Ferenc felelős.

TARTALOM.

Kütfők	4
Felhasznált irodalom	4
Rövidítések	6
<i>Bevezetés</i>	7
<i>I. Isten mindenoksága</i>	8
a) A természet —,	8
b) a törvény —,	9
c) a történes ura Isten	11
<i>II. A választott nép Isten vezetése alatt</i>	14
1. A kiválasztás és szövetségkötés	14
2. Kivonulás Egyiptomból, a pusztai vándorlás és honfoglalás...	15
3. A fogság	16
4. Kiszabadulás a fogságból	18
<i>III. Az idegen népek Jahve hatalma és irányítása alatt. Isten az oka: ..</i>	21
1. Erejüknek és győzelmüknek	22
2. Bukásuknak	23
<i>IV. Mik irányítják Jahve intézkedéseit?</i>	28
1. Etikai szempont	28
2. A választott nép java	38
3. Az üdvösség rendje	45
4. Saját becsületének megvédése	53
<i>V. Miképen irányítja Isten a történetet?</i>	57
1. Eszközül használja a népeket kiválasztott népe ellen és egymás ellen	57
2. A birodalmakat felhasználja a nélkül, hogy tudnának róla	62
3. Természeti csodákat és tömegjárványokat visz véghez	64
4. A történet tekervényes útjait célszerűen irányítja terve szerint	66
5. Eléri célját a tragikumokon keresztül is	70
<i>Összefoglalás</i>	74

KÚTFÓK:

- H. Gressmann*: Altorientalische Texte und Bilder zum Alten Testament. Berlin—Leipzig, 1926. 2. Aufl.
Kittel—Kahle: Biblia Hebraica. Stuttgart ab 1929.
Alfred Rahlfs: Septuaginta I—II. Stuttgart, 1935.

FELHASZNÁLT IRODALOM:

- Aisleitner József*: Az istenfogalom egy elfelejtett nép hitregéiben. Bölcséleti közlemények. Budapest, 1940. 5—14. o.
P. Bognár Kapisztrán: Izaiás próféta könyvének szentségeszméje. Budapest, 1940.
W. Cossmann: Die Entwicklung des Gerichtsgedankens bei den alttestamentlichen Propheten. Giessen, 1915.
Czeglédy—Hamar—Kállay: Bibliai lexikon. Budapest, 1931.
A. Dillmann—R. Kittel: Handbuch der alttestamentlichen Theologie. Leipzig, 1895.
Egyed Lajos: A Szentírás idézettára. Budapest, 1940.
W. Eichrodt: Theologie des Alten Testaments I—II. Leipzig, 1933—35.
O. Eissfeldt: Jahve als König (ZAW. 1928. 81—105.)
O. Eissfeldt: Israelitisch-jüdische Religionsgeschichte u. altt. Theol. (ZAW. 1926. 1—12. o.)
Fr. Feldmann: Geschichte der Offenbarung des Alten Testaments. Bonn, 1930. 3. Aufl.
J. Fischer: Das Buch Isaias übersetzt und erklärt. I—II. Bonn, 1937—39.
J. Hänel: Die Religion der Heiligkeit. Gütersloh, 1931.
J. Hehn: Die biblische und babylonische Gottesidee. Leipzig, 1913.
P. Heinisch: Das Buch Ezechiel (Übersetzt und Erklärt). Bonn, 1923.
P. Heinisch: Theologie des Alten Testaments. Bonn, 1940.
P. M. Hetzenauer O. C.: Theologia Biblica I. Friburgi Brisgoviae, 1908.

- R. Fr. Horst*: Die Zwölf Kleinen Propheten. Tübingen, 1938.
- G. Hölscher*: Die Profeten. Leipzig, 1914.
- Iványi János*: Adalékok a bibliai és a babiloni életszemlélethez. Bölcs. közl. Budapest, 1940. 135—145. o.
- Iványi János*: A földi baj az ószövetségi ember világszemléletében. (T. III. 4. 1936.)
- Iványi János*: A hatnapi teremtetéstörténet. (T. III. 2. 1936.)
- Iványi János*: Izrael, az Isten «választott népe». (T. VII. 1. 1940.)
- H. Junker*: Die Zwölf Kleinen Propheten (Übersetzt und Erklärt). Bonn, 1938. II. Hälfte.
- Edmund Kalt*: Biblisches Reallexicon. Paderborn, 1931.
- R. Kittel*: Geschichte des Volkes Israel I—III. 2. Stuttgart (I. 1932⁷, II. 1925⁷, III. 1. 1927⁸, III. 2. 1929⁸.)
- Klemm Kálmán*: Kereszténység vagy faji vallás? Budapest, 1937.
- J. Knabenbauer S. J.*: Commentarius in Isaiam Prophetam I—II. (Cursus Scr. S./III.) Parisiis, 1887.
- J. Knabenbauer S. J.*: Commentarius in Jeremiam Prophetam. (Cursus Scr. S./III.) Parisiis, 1889.
- Kühár Flóris*: Egyetemes vallástörténet. II. Budapest, 1936.
- Fr. M.—J. Lagrange*: La paternité de Dieu dans l'Ancien Testament. (RB. V. 1908.)
- L. Leroy*: Philosophie Catholique de l'Histoire I. Paris, 1866.
- S. Mandelkern*: Veteris Testamenti Concordantiae Hebraicae et Chaldaicae. Apud F. Margolin, 1925. ed. 2.
- Mészáros Lajos*: Az első Sámuel-könyv költői részeinek szövegkritikai és teológiai elemzése. Budapest, 1939.
- Fr. Nötscher*: Die Gerechtigkeit Gottes bei den vorexilischen Propheten. Münster, 1915.
- C. Orelli*: Jesaja und Jeremia. München, 1891.
- Pataky Arnold*: Ószövetségi Szentírás a Vulgata szerint Káldi György S. J. fordítása nyomán III. k. Budapest, 1934.
- R. Press*: Das Ordal im alten Israel I—II. (ZAW. 1933.)
- H. Schultz*: Alttestamentliche Theologie. Göttingen, 1896.
- Schütz Antal*: A bölcsélet elemei. Budapest, 1940.
- Schütz Antal*: Isten a történelemben. Budapest, 1934⁸.
- Schütz Antal*: Summarium Theologiae Dogmaticae et Fundamentalis. Budapestini, 1935. ed. 2.
- E. Sellin*: Israelitisch-jüdische Religionsgeschichte. Leipzig, 1935.
- E. Sellin*: Theologie des Alten Testaments. Leipzig, 1933.

Tihanyi Béla: A prófécia karizmája Jeremiásnál. Budapest, 1916.

Fr. R. de Vaux, O. P.: Le «Reste d'Israël» d'après les prophètes. (RB. XLII. 1933.)

A. Weiser: Glaube und Geschichte im Alten Testament. Stuttgart, 1931.

RÖVIDÍTÉSEK:

T : Theologia. Hittudományi folyóirat.

ZAW : Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft.

RB : Revue Biblique.

i. m. : idézett műve.

sk., skk. : és a következő, ill. következők.

o. : oldal.

v. ö. : vesd össze.

BEVEZETÉS.

Az ószövetségi teológia alapvető tanítása, hogy minden emberi történés mögött, mint tervező és végrehajtó ott áll a teremtető, gondviselő, bölcs, célt kiszabó és célhoz lendítő isteni mindenhatóság.

E tanítás teremtette meg a próféták egészséges történés-szemléletét, ennek világánál találta meg az ószövetségi ember a kínzó létkérdések útvesztőiből a kivezető utat.

A ma történeti fordulójának embere számára újra életkérdésekké váltak, ismét napirendre kerültek azok a problémák, amelyekkel a próféták kortársai vívódtak.

Az újabb szentíráskutatás — megérezve az idők követelményeit — segítségére siet a megoldást, kibontakozást, a történekek értelmét keresőknek. A *bibliai teológia* rendszerbe igyekszik foglalni a Szentírás egyén és társadalommentő, egyetemes és örökértékű tanítását.

E célt kívánja szolgálni ez a munka is. Fejtegeti Isten történet-irányítását, annak szempontjait, rúgóit a választott nép életében és az idegen nemzetek történetében egyaránt. A prófétai szemlélet alapján megvilágítja Isten kezejárásának tekervényes vonalát, de bemutatja Isten és az ember együttműködésében a csodás összhangot is, mely által a történekek tekervényes útjai Isten változhatatlan és örökkévaló terveinek megvalósítását szolgálják.

Dolgozatom Méltóságos és Főtisztelendő *Dr. Iványi János* és *Dr. Pataky Arnold* egyetemi ny. r. tanár urak vezetése mellett készült, akiknek szíves irányításaikért a legmélyebb tisztelettel és hálával mondok köszönetet.

Budapest, 1941. április 18-án.

Rojkovich István.

I. ISTEN MINDENOKSÁGA.

Az ószövetségi próféták alapvető tanítása, s egyik középponti gondolata Isten mindenoksága.

Bár Jahve elérhetetlen, megközelíthetetlen fenségben áll a világ felett és hatalmas ür táton a teremtő Isten és teremtményei között, mégis bele tud nyúl ni és bele is nyúl a földi életbe. Hatalmával áthidalja a tátongó mélységet, mely őt a világtól elválasztja.

Hirdetik a próféták, hogy semmi sem vonhatja ki magát Isten befolyása alól. Köze van Istennek mindenhez, ami rajta kívül van. Minden az ő akaratától fakad, tőle kapta létét.

a) Istentől való a *természet* egész berendezése és felszerelése. A Szentírás első mondata: «Kezdetben teremtette Isten az eget és a földet»¹ megállapította, hogy Jahve teremtette a világot.

A עָשָׂה szó eredeti jelentése: «készíteni». E szó később új tartalommal telik meg és pedig kizárólag isteni tevékenység, a «teremtés» kifejezésére szolgál, így a teremtésselbeszélésben, majd később a prófétáknál. Kiemeli továbbá, hogy az, ami létrejön, valami csodálatos és új.²

Jahve a világot egyedül teremtette: «Én vagyok Jahve, aki mindent cselekszem, aki az eget egyedül kifeszítem és kiszélesítem a földet magamtól».³ Ő a mindenség teremtője.⁴

De nemcsak teremtője, hanem gondviselője, kormányzója, ura is. Már a patriarchák korában úgy jelenik meg Isten, mint a mindenség szuverén ura.

¹ Gen. 1, 1.

² Iz. 40, 26; 41, 20; 42, 5; 45, 7. 12. 18; Ám. 4, 13.

³ Iz. 44, 24; v. ö. Iz. 37, 16; 40, 12. 28; 45, 18; 48, 13; 51, 13; 66, 1 sk. Jer. 10, 11 sk.; 27, 5; 32, 17; Zs. 89 (88) 12; 33 (32) 6. 9; 95 (94) 5.

⁴ Sir. 24, 8; II. Makk. 1, 24.

Jahvét kezdettől fogva a természeti ajándékok adományozójaként¹ tisztelik.²

Ő rendelkezik az égitegek felett,³ tekintetétől megrendül a föld.⁴ Kiküszöböli a természeti ellentéteket: a kopár magaslaton folyót fakaszt, a sivatagban vízbőséget teremt, kiszáritja a tengert.⁵

Ő áldja meg a földet esővel,⁶ a föld gyümölcseivel táplálja az emberiséget,⁷ de ugyanazt el is vonhatja tőle.⁸

Mivel teremője és gondviselője, egyszersmind ura is Jahve a mindenségnek: az égnek és a földnek.⁹

b) Már az őstörténet hirdeti, hogy Istentől való a *törvény* is, melyet az ószövetségi ember sokkal konkrétabban¹⁰ tudott elképzelni, mint mi. Így pl. az a szabályosság, mellyel a nappal és éjjel váltakozik.

Ő adott törvényt a természetnek, amely szerint az egész látható világon az eljövendőnek és elmúlónak körforgása megy végbe.¹¹

A próféták minden természeti tűneményben, jelenségben az Isten által adott törvény érvényesülését szemlélik.

Ő szabta meg a tengerek határát,¹² megjelölte az égitegek pályáját.¹³ A szél, az eső, a mennydörgés tőle kapta törvényét.¹⁴ Sőt még a vándormadarak idejét is ő szabja meg.¹⁵

Ugyancsak Jahvétól származtatják azt a törvényt (tôrâ) is,

¹ A Józsefre mondott áldás a természet urának mondja Jahvét. A ki-mondott áldás u. i. az ószövetségi ember hite szerint nem üres szó, hanem Isten teremő erejének csatlakoztatlan érvényesülését jelenti.

² Dt. 33, 13—16.

³ Iz. 40, 26; v. ö. Jób. 9, 7. 9; Zs. 147 (146) 4.

⁴ Náh. 1, 5; Hab. 3, 6; v. ö. Jób. 9, 6.

⁵ Iz. 41, 18 skk.; 43, 19 sk.; 44, 3; 48, 21; 49, 10 sk.; 50, 2; Náh. 1, 4.

⁶ Jer. 5, 24; 10, 13; v. ö. Gen. 27, 27; Zs. 65 (64) 7—14.

⁷ Óz. 2, 8 skk.; v. ö. Gen. 26, 12; 27, 28; 49, 25.

⁸ Zs. 107 (106) 33 sk.; Ám. 4, 6.

⁹ Jer. 23, 24; Ám. 9, 2 skk.; v. ö. Józ. 3, 11. 13; Zs. 97 (96) 5; Zak. 4, 14; 6, 5.

¹⁰ Iványi J.: A hatnapi teremőstörténet (T. III. 2.) 145 o.

¹¹ V. ö. Préd. 1, 4—8.

¹² Jer. 5, 12; v. ö. Jób 38, 8—11; Zs. 104 (103) 29; Példb. 8, 29.

¹³ Zs. 40, 26; v. ö. Jób 38, 31 sk.; Zs. 19 (18) 6.

¹⁴ Iz. 55, 10; v. ö. Jób 28, 25 sk.; 38, 24—30; Zs. 119 (118) 89 sk.; 148, 6; Sir. 43, 1—26.

¹⁵ Jób 39, 26; Jer. 8, 7.

mely az ember irányítására szolgál és amelyet az ószövetségi ember szinte egy rangsorba helyez a természeti törvénnyel.¹

A törvény Jahve kinyilatkoztatása, az ő nevében hirdették ki Mózes és követői. Erre kötelezte magát a nép a Sinai hegynél,² erre kell a szülőknek a gyermekeket kioktatni,³ erre kell a papoknak a népet megtanítani.⁴

A törvényadás előnyt jelent a választott nép számára a többi népekkel szemben,⁵ a törvény világosság, amit Jahve gyujtott Izraelben.⁶

Istentől való a természetben megnyilatkozó rend és célirányosság. Ezt a gondolatot mutatják be a teremtés-elbeszélések is.⁷ Az első teremtés-elbeszélésben⁸ a szerző minden egyes teremtési aktus után rámutat a teremtetett művek jó voltára, a teremtés lefolyását rendszerbe foglalja. Ezáltal jelzi, hogy a teremtésben egység és összhang van.

Ugyancsak célirányosság és tervszerűség tűnik ki a második teremtés-elbeszélésből is.⁹

Minden intézmény Istentől való : így a szent idők (beköszönésük jelzésére alkotta Isten az égitesteket) és a hét.¹⁰ Tőle vannak az életszabályok és társadalmi rendelkezések, kultuszleírások.

A próféták szemében Isten mindenoksága alól semmi sem vonhatja ki magát a világon, még a rossz (רָעָה) sem, de nem olyan értelemben, hogy Isten teremtette a rosszat, hogy akarja : Deus nullum malum vult propter se.¹¹

A próféták, s az egész ószövetség szavajárása Istennek tulajdonít olyan dolgokat, melyeket az Úr csak megenged, vagy meg nem akadályoz : Isten megkeményíti az emberek szívét,¹² vakság-

¹ Zs. 119 (118) 89 sk. ; v. ö. Dt. 4, 8. 40 ; 30, 11 sk.

² V. ö. Ex. 24, 3.

³ Ex. 13, 8—10.

⁴ Jer. 18, 18 ; Ez. 22, 26 ; 44, 23 ; Óz. 4, 6 ; Mik. 3, 11 ; Agg. 2, 11—13 ; Mal. 2, 6 ; v. ö. Lev. 10, 11 ; Dt. 33, 9 sk.

⁵ Dt. 4, 8 ; Zs. 147, 19 sk.

⁶ Zs. 119 (118) 105 ; Példb. 6, 23 ; Iz. 2, 5.

⁷ Iványi J. : A hatnapi teremtéstörténet (T. III. 2.) 145 o.

⁸ Gen. 1, 1—2, 3.

⁹ Gen. 2, 4. skk.

¹⁰ Gen. 2, 3 ; Ex. 20, 9 skk.

¹¹ Schütz : Summarium Theol. Dogm. et Fund. 157 o.

¹² Ex. 4, 21 ; 7, 3 ; 10, 1 ; 10, 20. 27 ; 11, 10 ; 14, 4. 8. 17 ; Dt. 2, 30.

gal ver,¹ gonoszlelkeket küld,² felingerel,³ hazug szellemeket küld,⁴ parancsot ad a nép elvakítására, süketté tételére,⁵ megfertőzteti népét,⁶ lelki vaksággal sujtja népét.⁷

De figyelembe kell vennünk, hogy az ószövetség nem veszi igénybe a megengedés fogalmát, hogy vele szabatosabban fejezze ki Istennek a bűnössel szemben is érvényesülő okteljességét, hanem ezt a közvetlenül kínálkozó és legszemléletesebb fogalommal, az okozás fogalmával fejezi ki.

Ez csak annak a ténynek erőteljesebb kihangsúlyozását jelenti, hogy Jahve a világnak egyetemes és abszolút ura (causa prima), aki az emberi akarat, az ú. n. másodlagos ok (causa secunda) hátrányára is érvényesíti kitűzött világtervét.

Ezért nagy meglepetést jelent a legújabb időben minden keresztény szentírásmagyarázónak Rosenberg vádja⁸, mely szerint Isten a rosszat is teremtette.

Az ószövetségi ember azzal, hogy a világon tapasztalható diszharmóniát is Istentől eredezteti, csak azt árulja el, hogy nem a természet szemlélete, s csodás berendezése vezette rá erre az isteneszmére, hanem felülről kapott isteneszméjét szigorú következetességgel gondolta végig.⁹

c) Jahve nemcsak a világmindenség létrehozója, a természet rendjének és törvényeinek megállapítója, hanem minden *emberi történelemnek* is bölcs irányítója. Isten mindenoksága kiterjed a nagy kozmoszra épűgy, mint a földön élő emberre.

A hatnapi teremtés-elbeszélés az események végeláthatatlan sorozata élére odaillesztette mint első láncszemet a világnak és az embernek teremtését¹⁰ és ezzel úgy mutatta be a bölcs Teremtőt, mint az emberi történelem elindítóját.

A próféták szavaiból ez a tanítás csendül ki: Isten fenn-

¹ II. Sam. 16, 10.

² Bir. 9, 23.

³ I. Sam. 26, 19; II. Sam. 24, 1.

⁴ I. Kir. 22, 23.

⁵ Iz. 6, 9 skk.

⁶ Ex. 20, 26.

⁷ Iz. 29, 10.

⁸ Klemm K.: Kereszténység vagy faji vallás? Budapest, 1937. 124 o.

⁹ V. ö. Eichrodt: Theol. des Alten Test. II. 53 o.

¹⁰ Iványi: A hatnapi teremtéstörténet. (T. III. 2) 148 o.

tartó és kormányzó tevékenysége kiterjed minden élő teremtményre,¹ az egész világra,² de gondviselése elsősorban az emberre irányul, akinek célját és üdvét kitűzi és őt annak elérésére segíti.

Ő alkot minden egyes embert,³ ő adja az életet lehellel,⁴ ő hív elő minden új nemzedéket,⁵ minden elpusztul, mihelyt lehellelét visszavonja.⁶ Ő az, aki az ember élettartamát meghatározza.⁷

Jahve irányítja minden egyes embernek gondolatát, érzelmét és akaratát,⁸ isteni jellege egyenesen ebben a tevékenységben⁹ jut kifejezésre:¹⁰ *הַיְהוָה, הַיְהוָה, הַיְהוָה, הַיְהוָה, הַיְהוָה, הַיְהוָה.*

Az ő vezetése nélkül mint vak bolyong az ember a homályban.¹¹ Mivel tehát minden ember élete, jó vagy balsorsa, egészsége vagy betegsége Isten kezében van, ismerje el a véges ember az ő abszolút függését a végtelen Istennel szemben, s ne dicsekedjék senki erejével, bölcsességével vagy gazdagságával,¹² mert minden emberi művészkedés, önmagára támaszkodás, hiúság.¹³

De nemcsak az egyes ember van Isten gondviselő hatalma alatt, hanem a történet erőit is ő irányítja, a történet szálait is ő bogozza. Mindazok az erők, amelyek tényeket létesítenek, Istentől indulnak ki.

Minden esemény mögött ott áll a bölcs Isten, aki kezében tartja, irányítja és beteljesülés felé vezeti a világmindenséget. Jahve csupa élet, elevenség és mozgékonyság, csupa érvényesülő erő. Állandó tevékenységben van, állandóan hatást gyakorol a történetre.

¹ Zs. 36 (35) 7; 65 (64) 10.

² Jer. 31, 35; v. ö. Gen. 8, 22; Zs. 148, 6.

³ Zs. 17, 7; Mal. 2, 10; v. ö. Zs. 22 (21) 10 sk.; 139 (138) 13—15.

⁴ Iz. 42, 5.

⁵ Zs. 90 (89) 3; Iz. 41, 4.

⁶ Iz. 40, 24; v. ö. Jóh 34, 14 sk.; Zs. 90 (89) 3; 104, 29.

⁷ Zak. 8, 4; v. ö. Gen. 6, 3.

⁸ Jer. 17, 10; Zak. 12, 1; v. ö. Dt. 32, 39; I. Sam. 2, 6—8; Zs. 33 (32) 15; Példb. 16, 9; 19, 2, sk.; 20, 24; 21, 1. 30 sk.

⁹ E. Sellin: Theologie des Alten Testaments. 41 o.

¹⁰ Iz. 49, 10; 63, 14; v. ö. Ex. 15, 13; Dt. 4, 27; 8, 21; Zs. 23 (22) 2; 27 (26) 11; 48 (47) 15; 78 (77) 5; 73 (72) 24; 77 (76) 21; 139 (138) 24.

¹¹ Iz. 42, 16; 59, 10.

¹² Jer. 9, 22 sk.

¹³ Dt. 8, 17 skk.; Jer. 17, 5 skk.; Ám. 6, 13 sk.; Hab. 1, 11.

Belenyúl a történet folyásába és irányítja azt. Mindenre kihat, mindenben résztvesz, mindent fenntart. Az egész világtörténet a maga változatosságával az ő műve. Jahve irányítja a történet fonalát akkor is, amikor az Izrael sorsával semmi vonatkozásban nincs.¹ Az ő kezében van a népek sorsa,² az ő irányítása alatt vannak a földi uralkodók,³ az ő terve valósul meg a történet folyamán⁴.

Ő az, aki az emberi történet két végpontja: a hatnapi teremtetésselbeszélés resit-je⁵ és az 'aharit⁶ között kifeszíti az események tarka-barka szőnyegét,⁷ az emberi történet változatos menetét, mely nem vak véletlen esetek sorozata többé, nem titokzatos erőknél szeszélyes játéka, nem a céltalanban való bizonytalan révedezés.

Éppen ez a gondolat, hogy Jahve a fönséges teremtő Isten hatalmával átfogja az egész teremtetett világot és a magasságból irányítja annak sorsát, oka annak, hogy az ószövetségben véletlent nem ismernek,⁸ mert amit az ember véletlennek (מקרה) nevez, az is Jahvétól való.⁹

¹ Ám. 9, 7; v. ö. Gen. 11, 1 skk.; Jób 12, 13—25.

² Dán. 2, 21; 4, 14; v. ö. I. Krón. 20, 12 skk.

³ I. Kir. 19, 15; Iz. 45, 1 skk.; Jer. 27, 3 skk.

⁴ Iz. 5, 19; 55, 8. sk.; 28, 29; 30, 1; v. ö. Zs. 33 (32) 11.

⁵ Gen. 1, 1.

⁶ Iz. 2, 2; 46, 10; Jer. 23, 20; 30, 24; 48, 47; 49, 39; Ez. 38, 16; Dán. 10, 14; Óz. 3, 5; Mik. 4, 1.

⁷ Iványi J.: A hatnapi teremtetéstörténet (T. III. 2.) 147 o.

⁸ Dillmann—Kittel: Handbuch der altt. Theologie. Leipzig, 1895. 301 o.

⁹ Rúth 2, 3; I. Sam. 6, 9.

II. A VÁLASZTOTT NÉP ISTEN VEZETÉSE ALATT.

Az ószövetségi isteneszmének transcendentijája, a «szent» Istennek a világtól való távollevése, elkülönülése (*διάστασις*), szuverén hatalma az egész világ, minden nép és nemzet felett, a prófétáknál sajátos szint nyer Istennek Izraelhez való viszonya által.

Izrael helyzete a népek világában kezdettől fogva szoros kapcsolatban van az isteneszmével.

Isten transcendentijájának túlságos hangsúlyozása, amely könnyen átcsapható volt a világnak Istentől való elválasztására, egyre jobban enyhült az ószövetségi ember számára, minél többször tapasztalta Jahve közbelépése, csodás működése folytán a tényleges és valóságos érintkezést az isteni és az emberi, a földi világ között és mindinkább észrevette, hogy Isten valamikép reális vonatkozásban van a világgal.

A Jahve és a teremtet világ között fennálló mély szakadékot Isten leereszkedő jósága hatalmas erejével áthidalta és ily módon közelíthető meg a végtelen Isten a véges ember számára.

A megközelítés szerepére Isten különösképpen Izraelt választotta ki.

1. A nép kiválasztása Isten közvetlen műve, s történeti eseményekhez kapcsolódik.

A kiválasztottság tudatának az ószövetségi Szentírás két megnyilatkozási formáját¹ adja. Az egyikben Istennek ama kegyelmi cselekedete lép homloktérbe, mellyel a világ összes népei közül teljes szabadsággal kiválasztott egyet. Ezt közelebb emelte magához, mint a többi, sorsát különösen szívén viselte. De egyúttal arra kötelezte őt, hogy hivatásához és méltóságához mértén magasabb etikai eszményt valósítson meg életével.²

¹ Iványi J. : Izrael, az Isten «választott népe». (T. VII. 1.) 23 o.

² Ex. 19, 4—6.

A másik formula úgy hangzik, hogy az Isten szövetséget (ברית, διαθήκη) kötött¹ kiválasztott népével, mely a szövetség természetéből kifolyólag kétoldalú: a nép arra kötelezi magát, hogy Jahvét egyedüli Istenként tiszteli és követi, Jahve pedig esküvel igéri, hogy népét oltalmába veszi minden veszedelemmel szemben.

A próféták szerint e kegyelmi tény által a legbensőbb viszony jött létre Jahve és Izrael között.²

A szövetségkötésben Jahve közvetlen művét látják,³ amely által Izrael népe Jahve népévé lett, s Jahve az ő Istenükké⁴; Izrael Jahve tulajdona, öröksége lett, az ő szent népe.⁵

2. Az ószövetségi nép közvetlen isten-vezetése nyilvánul meg a pátriárka-történetben, az egyiptomi csodás kivonulásban, mely történeti eseménykomplexumból forrászik a prófétai szemléletben az ószövetségi nép kiválasztottságtudata.

Nem annyira a szövetség eszméje, mint inkább a kiválasztottságnak a csodás egyiptomi kivonuláson alapuló és belőle táplálkozó rendíthetetlen hite az az eleven erő, melyből mint valami élő csirából a várva-várt jobb jövő reménye fakadt.

Mózes hálaéneke azért zeng dicséretet Jahvénak, mert ő fullasztotta az egyiptomiakat a tengerbe,⁶ ezt hirdeti Mirjam éneke,⁷ Debora éneke⁸ egy a Deuteronomiumban megőrzött ősi liturgikus imádság.⁹

Idegenek ajkán is hallja az ember ezt a csodás eseményt: Balaám énekeiben,¹⁰ a filiszteusok ajkán¹¹; I. Jerobeám a beteli

¹ Ex. 24.

² Jer. 2, 1 skk.; Óz. 1, 2 skk.; 2, 17, 20; 11, 1.

³ Iz. 29, 22; 41, 8—10; 51, 2; Ez. 33, 24; Mik. 7, 18 skk.; Mal. 1, 2; v. ö. Gen. 12, 1 skk.; 13, 14 skk.; 15, 1 skk.; 17, 1 skk.; 22, 16 skk.; 24, 7; 26, 2 skk.; Deut. 1, 8—10; 8, 18; 30, 19—20; Zs. 105 (104) 7—15.

⁴ Jer. 7, 23; 11, 4; 24, 7; 30, 22; 31, 1; 32, 28; Ez. 11, 20; 14, 10; Óz. 1, 9; Zak. 8, 8.

⁵ V. ö. Ex. 19, 6; Dt. 7, 6; 14, 2; 32, 9; I. Sam. 10, 1; II. Sam. 14, 16; 20, 19; 21, 3.

⁶ Ex. 15, 4.

⁷ Ex. 15, 21.

⁸ Bir. 5, 31.

⁹ 26, 5—10.

¹⁰ Num. 23, 21 b—22; 24, 8.

¹¹ I. Sam. 4, 8.

és a dán-i istenségre, mint olyanra hivatkozik, ki kimentette népét Egyiptom rabszolgaságából.¹

Maradandó, s gyakran visszatérő jelzője lett Jahvénak Izraelre vonatkozóan: Jahve, «aki kivezetett téged Egyiptomból».²

A próféták, amikor a multa emlékeznek vissza, Izrael népének Egyiptomból való kiszabadulását emlegetik. Ezáltal Jahve Izraelt megvásárolta magának.³

Közvetlen isten-vezetések nyilvánulnak meg a pusztai vándorlás alatt is. Jahve maga vezette népét nappal felhőoszlopban, éjjel pedig tűzoszlopban,⁴ táplálékot,⁵ ivóvizet⁶ ad népének, harcol népével az ámálekíták ellen,⁷ az ámorreusokat kezébe adja.⁸ Jahvénak ezt a nagyszerűen megnyilvánuló erejét nem is felejtette el Izrael, s még hosszú évszázadok multán is emlegetik a *prófétai* könyvek.⁹

Az ószövetség Istene gondoskodik népéről, harcaiban segíti, osztályrészét megadja neki: bevezeti a tejjel-mézzel folyó Kánaánba, neki adja az országok gyöngyét. A honfoglalás véghezvitele Jahve segítségével, az ő irányítása mellett történik.¹⁰

A kiválasztással és az Egyiptomból való kivonulással kapcsolatban ez az, amit lépten-nyomon kiemelnek a próféták, hogy t. i. Jahve adta népének Kánaán földjét.¹¹

3. De nemcsak a felemelés és segítség kegyelmi tényei jönnek Jahvétól, hanem a büntetések is. A próféták beszédeiben állandóan visszatér a gondolat, hogy Jahvétól ered az isteni büntetések

¹ I. Kir. 12, 28.

² Jer. 2, 6; 16, 14; 32, 20. skk.; v. ö. Bir. 6, 8; II. Kir. 17, 7. 36; Dt. 6, 13.

³ Iz. 10, 26; 40, 1—2; 43, 16—19; 51, 9—10; Óz. 11, 1 skk.; Ám. 2, 9—11; Mik. 6, 3—4.

⁴ Ex. 13, 21.

⁵ Ex. 16, 13. skk.

⁶ Ex. 17, 1. skk.

⁷ Ex. 17, 16.

⁸ Num. 21, 34.

⁹ Iz. 43, 16; Ám. 2, 10; v. ö. Józs. 24, 8. skk.; Bir. 5, 4. skk.; I. Sam. 10, 18.

¹⁰ V. ö. Feldmann: Geschichte der Offenbarung d. A. Test. 82 o.

¹¹ Jer. 3, 19; 31, 21 skk.; Ez. 20, 5 skk.; Ám. 2, 10; v. ö. Ex. 15, 13; Dt. 1, 8. 21; 2, 29; 3, 18; 4, 1; 26, 1 sk. 9; 27, 2. sk.; 28, 8—11; 30, 15 sk.; Zs. 114, 2.

betetőzése : *a fogság*. Ezt hirdetik évszázadokon keresztül a király és a nép előtt.

Jahve adja Izraelt az asszír fogságra¹ gonoszságának méltó büntetésére : «Elidegenült azért Jahve az egész Izrael magvától és megsanyargatta őket és a rablók kezébe adta őket . . .»²

Asszírria nem a saját akaratából vonul Júda ellen, hanem Jahve megbízásából ; ezért kér Asszírria királya tökéletes meghódolást Ezekiástól : «Vajjon Jahve akarata nélkül jöttem-e fel e hely ellen, hogy elpusztítsam? Jahve mondotta nekem : Menj fel e föld ellen, s pusztítsd el azt».³

Jahve küldi Asszíriát, ő adja ki a parancsot a pusztításra : «Elküldöm őt a gonosz nemzet ellen és parancsot adok neki haragom népe ellen, hogy zsákmányoljon és prédát szerezzen és tapossa azt, mint az utca sarát».⁴ Ő hozza Asszíriát, mint hódítót Júda ellen.⁵

Találóan fejezi ki Ámosz, hogy Jahve az Izraelt fenyegető veszedelem szerzője : «Jön-e a városra veszedelem, melyet nem Jahve vitt véghez?»⁶

Ő adja Jákobot fosztogatásra, «mert vétettünk ellene»,⁷ vallja be alázatosan Izaiás.

Jahve megüzeni prófétája által Ezekiás királynak országa pusztulását⁸ ; Jeruzsálem és Júda tragédiáját tudomására hozza Manasszénak,⁹ majd Jósiasnak : «Mondá Jahve : Júdát is elvetem szemem elől, mint ahogy Izraelt elvetettem és megútálom ezt a várost».¹⁰

A babiloni hadjáratot és a nyomában járó pusztulást Jahve felszólítására hajtja végre az ellenséges nép,¹¹ hogy előmozdítsa a választott nép szétszóródását.¹²

¹ Fr. Feldmann : Geschichte der Offenbarung d. A. Test. 187. o.

² II. Kir. 17, 20.

³ II. Kir. 18, 25.

⁴ Iz. 10, 6.

⁵ Mik. 1, 15.

⁶ 3, 6.

⁷ 42, 24.

⁸ II. Kir. 20, 17.

⁹ II. Kir. 21, 12. skk.

¹⁰ II. Kir. 23, 27 ; v. ö. 17, 6. 18.

¹¹ Jer. 6, 21 skk.

¹² Jer. 13, 24 : «Szétszórom őket mint a pozdoiját, melyet a szél idestova kerget a sivatagban.»

Jahve avatja fel az öldöklő férfiút, Nábukodonozort a hadjáratra,¹ ő adja kezébe az országot² hetven évig tartó fogságra,³ ami által vasigát⁴ tesz a választott nép nyakára.⁵

Jahve összegyűjti Jeruzsálem egykori szövetségeseit («szertőit») és ellenségeit,⁶ s a hűtlen, bálványozó várost a legnagyobb gyalázatra adja.⁷

4. Amint nem véletlenül került a választott nép a fogságba, úgy a *kiszabadulás* sem a véletlen műve, nem természetes okok következménye.⁸

Izrael megmentése egyedül Jahve hatalmának műve. Jahve Izrael «Szabadítója» (יְהוָה מוֹשִׁיעַ),⁹ «Megváltója» (יְהוָה גֹּאֲלֵנוּ),¹⁰ s rajta kívül nincsen «Szabadítója».¹¹

Jahve maga népének pásztora (רֹעֶה)¹², ő maga viseli gondját, egybegyűjti a maradékot¹³, s kiszabadítja a fogságból¹⁴; maga jár elől, összegyűjti népét, megsokasítja, s diadalmasan visszavezeti hazájába.¹⁵

Jeremiás az egyiptomi szolgaságból való kiszabadulással párhuzamba állítja az isteni gondviselésnek a jövőben bekövetkezendő még nagyszerűbb tényét: a választott népnek Babiloniából való kiszabadulását.¹⁶

¹ Jer. 22, 7.

² Jer. 27, 6.

³ Jer. 25, 8. skk.

⁴ A vasjárommal jelezte Jahve a fogság keménységét; ezt nem lehet összetörni, mint azt Hananiás tette a faigával. V. ö. Knabenbauer: Comm. ad. Jer. 28, 14.

⁵ Jer. 28, 14.

⁶ Ez. 16, 37; 23, 22.

⁷ Hab. 1, 5. skk.

⁸ V. ö. P. Heinisch: Theologie des Alten Test. Bonn, 1940. 275 o.

⁹ Iz. 43, 3; 45, 15; 49, 26; 60, 16; 63, 8.

¹⁰ Iz. 41, 14; 43, 14; 44, 6; 44, 24; 47, 4; 48, 17; 49, 7. 26; 54, 5; 59, 20; 60, 16; 63, 16.

¹¹ Iz. 43, 11; 45, 21.

¹² Iz. 40, 11; Jer. 31, 10; v. ö. Iz. 49, 10.

¹³ Iz. 52, 12.

¹⁴ Ez. 34, 11.

¹⁵ Iz. 42, 16; 43, 19; 52, 12; 57, 18; Jer. 12, 15; Mik. 2, 12 sk.

¹⁶ Jer. 16, 14. sk.; v. ö. Iz. 43, 19.

Jahve, amily gonddal teljesítette büntető ígérletét, épolý gonddal teljesíti a nép helyreállítására vonatkozó ígérleteit is.¹ Felszólítja népét, hogy hagyja el a végpusztulásra ítélt Babilont,² elküldi Babilonba Cirust,³ s megbízza őt népének visszavezetésével. Az egész világ bámulattal és rettegéssel szemléli Jahve ítéletét Cirus győzelmeiben.⁴

Jahve az, aki letöri a választott nép nyakáról Babilon igáját,⁵ ő oltalmazza, vezeti a megtért népet,⁶ ő hajtja végre a szabadítást.⁷

Jahve füttyszóval hívja a választott népet,⁸ ellenállhatatlan erőt ad vezéreinek, különös oltalmába veszi Jeruzsálem lakosságát és hatalmassá teszi.⁹

Izaiás könyve bő forrása a Sion magasztaló és hivatását jelző gondolatoknak.

A Sionon «szegletköve» lesz Jahvének; ha Júda bűnei ellenére is bízni tud, megmenti: «Igy szól Jahve, az Úr: íme követ rakok Sion alapjába, mely ki van próbálva; értékes, erős szegletkővet; a benne bízó nem fog félni».¹⁰

A szegletkő mibenléte vitás. Gressmann¹¹ szerint itt Sion újjáépüléséről van szó. T. i. Jeruzsálem bűnei miatt elpusztul, de Jahve gondoskodik arról, hogy újra felépüljön és ő maga rakja le az első követ. Fr. Feldmann¹² itt nem közvetlenül a messiási gondolatot domborítja ki; szerinte arról van szó, hogy Júda nem Asszíriától fog biztonságot kapni, hanem Jahvétől, aki biztosítja Sion alapjait; noha kétségtelen utalás is van benne a Messiásra.

Jahvének a választott nép életében megnyilvánuló működését hirdetik a zsoltárok is, amelyek az ő gondviselését, jóságát, irgalmát magasztalják. Hála- és dicsőítő éneket zengtek Istennek,

¹ Jer. 31, 28.

² Jer. 50, 8.

³ Iz. 43, 14; II. Krón. 36, 22.

⁴ Iz. 41, 4 sk.

⁵ Jer. 30, 8.

⁶ Jer. 31, 7 skk.

⁷ Iz. 43, 1; 44, 2.

⁸ Zak. 10, 8.

⁹ Zak. 12, 6.

¹⁰ Iz. 28, 16.

¹¹ *Der Messias*. Göttingen, 1929. 107—109 (ad Jes. 28, 14—22.).

¹² *Das Buch Isaias* ad 28, 16.

ha visszaemlékeztek az ő sok jótéteményére és oltalmára;¹ a szabadás örömeben Jahvét, a hatalmas szabadítót ünnepelték.²

Máskor a győzelem mámorában Jahve nagyságát, fönségét, hatalmát dicsőítették.³

¹ Zs. 111 (110) 10.

² Zs. 125 (124) 47.

³ I. Sam. 7, 9; I. Krón. 21, 26; Jób 42, 8; Zs. 8; 65 (64); 92 (91)

III. AZ IDEGEN NÉPEK JAHVE HATALMA ÉS IRÁNYÍTÁSA ALATT.

Jahve nemcsak a választott nép sorsába avatkozik be, nemcsak annak történeti eseményeit irányítja, hanem az idegen nemzetek sorsát is, fölöttük is hatalommal rendelkezik.

Emez egyetemesség gondolatát sehol, semmiféle más népnél ilyen formában nem találjuk meg, de nem is találhatjuk meg már csak azért sem, mert mind messze álltak Izrael monoteizmusától.¹

A pogány népek felfogása szerint az egyes istenek hatalma csak a saját népükre terjed ki.² Marduk Bábel istene, de csak Bábelé. Jahve azonban nemcsak Izrael Istene, hanem az egész világ, minden nép és nemzet egyedüli Istene. Ezt az etikus monoteizmust³ csak Izrael ismeri.

Jahve ítélő hatalmának az egész föld felett való kiterjedése a vízözöntől kezdve azt a meggyőződést váltotta ki, hogy a nemzetek tulajdonképpen egy nagy családot alkotnak, amelyben Jahve az úr; erre mutat a «népek táblája»⁴ is.

Kezdetől fogva fennáll az áldásközlés reménye a népek számára,⁵ továbbá a messiási-remény őket is érinti.⁶

Míg a régi Izrael szerette hangsúlyozni, hogy Jahve hatalma elsősorban az ő népére irányul,⁷ *a prófétáknál egyre fölségesebb vonásokban bontakozik ki a világfölötti, szent, világitelő Isten eszméje,*

¹ Kühár: Egyetemes vallástört. II. Budapest, 1936. 318. o.

² V. ö. P. M. Hetzenauer O. C.: Theologia Biblica I. 404. o.

³ Hehn: Die biblische und babylonische Gottesidee. Leipzig, 1913. 359. sk. o.

⁴ Gen. 10.

⁵ Gen. 12, 2. sk.; 18, 18; 22, 15 skk.; 27, 37 skk.; 28, 14.

⁶ Gen. 49, 10.

⁷ Schultz: Alttest. Theol. Göttingen, 1896. 462. o.

akit a választott népnek tett ígéretei és kijelentései nem tartanak vissza attól, hogy az összes népek Istene legyen.¹

Világosan kidomborítják, hogy Jahve hatalma nincs az ő népe területének határáig korlátozva, hanem Jahve valóban az egész világ Istene. Egyre gyakrabban mint az egész világ ura és királya jelenik meg.²

A próféták nem győzik eléggé hangoztatni, hogy a nemzetek Jahve kezében, az ő irányítása alatt vannak, s fennmaradásuk vagy pusztulásuk, győzelmük vagy vereségük az ő gondviselése szerint történik.

1. Már *Ámosz* próféta nyomatékosan rámutat arra, hogy a pogány népek nemcsak az isteni ítélet szempontjából állnak egyvonalon Izraellel, amennyiben ők is büntetés alá esnek,³ hanem mint az isteni gondoskodás tárgyai is egyenjogúak Izraellel: «Nemde olyanok vagytok előttem ti, Izrael fiai, mint a kusiták fiai? mondja Jahve. Nem én hoztam-e ki Izraelt Egyiptom földjéről és a filiszteusokat Kaftorból és a szíreket Kirból?»⁴

Az egyes nemzetek nem a saját erejüknek köszönhetik győzelmeiket, Jahve teszi őket erősekké.

Izaiás hangsúlyozza, hogy Asszíria nem a saját akaratából vonul Júda ellen,⁵ Jahve ad lakosainak erőt, bátorságot feladatuk végrehajtására. Ő hívja füttyszóval a távoli nemzeteket,⁶ parancsot ad nekik a zsákmányolásra és pusztításra;⁷ mindaz, amit a hódító nemzet világuralmi vágytól hajtva elér, Jahve határozatából történik,⁸ akinek gondviselési tervében helye van minden népnek.⁹

Jeremiás — aki a választott népen kívül az idegen nemzetek-

¹ A próféták élményében Jahve ugyan a zsidókat kiválasztó Isten marad, de lényéről egyre jobban lehámlanak azok a fátylak, melyek hívei tudatában a «nemzeti isten» fogalmához tapadtak. Kühár: Egyet. vallást. II. 313. o.

² Iz. 6, 3. 5; V. ö. Zs. 24 (23) 7. skk.; 29 (28) 10; 96 (95) 10; Mik. 4, 13; Zak. 4, 14; 6, 5; Mal. 1, 14.

³ Ám. 1, 1—2, 3.

⁴ Ám. 9, 7.

⁵ Iz. 36, 10; v. ö. II. Kir. 18, 25.

⁶ Iz. 5, 26; 7, 18.

⁷ Iz. 10, 6; 8, 7; v. ö. 5, 5.

⁸ II. Kir. 19, 25; Iz. 37, 26.

⁹ Iz. 14, 26.

nek is a prófétája¹ — Jahvét a «nemzetek királyának» (מֶלֶךְ הַגּוֹיִם)² mondja. Tőle jön a babiloni hadsereg harci készsége és ellenállhatatlan ereje.³ Ő avatja fel a szolgáját, Nábokodonozort, a Jeruzsálem ellen indítandó hadjáratra,⁴ ő adja kezébe a választott népet és az idegen nemzeteket.⁵

Cirust Jahve hívja,⁶ küldi,⁷ ő ad neki erőt feladatának végrehajtására. Cirusnak nincs akkora hatalma, amelytől emberi számítás szerint remélni lehetne Bábel hatalmának megtörését, Jahve azonban megmutatja, hogy ő is ott van, hogy ő a világkormányzó. Várározás ellenére győzelmet arat, mint Jahve határozatainak végrehajtója.⁸

2. A nemzetek sorsában minden Jahvétól jön. Emelkedésüknek Jahve az oka, bukásukat is ő hajtja végre.

Már a régi időkben Szodoma és Gomora lakóinak Jahve büntető ítéletét kell elszenvedniök,⁹ amit a próféták is hangsúlyoznak.¹⁰ Az ámorreusok Jahve ítéletének tárgyai, mihelyt gonoszságuk mértéke betelik.¹¹

Jahve küldi a rémületet (רִעָרָה) a népek ellen Izrael előtt a pusztai vándorlás alatt és honfoglalás alatt, amitől azok tehetetlenekké válnak.¹² Az edomiták és a moábiták megrémülnek csodáttettei láttára.¹³ Jahve megemészti az Izraellel szemben ellenséges nemzeteket.¹⁴

Izaiás hangsúlyozza, hogy az önmagában bizakodó birodalom nem erejének megfogyatkozása miatt szenved vereséget, hanem

¹ Jer. 1, 5; 25, 1—11; 25, 15—29.

² Jer. 10, 7.

³ Jer. 6, 23; Hab. 1, 6 skk.

⁴ Jer. 22, 7.

⁵ Jer. 25, 9; 27, 6; 28, 14; Ez. 23, 28.

⁶ Iz. 41, 2 skk.; 45, 1 skk.; 46, 11; 48, 15.

⁷ II. Krón. 36, 22; Iz. 43, 14.

⁸ Iz. 41, 4; v. ö. 46, 11.

⁹ Gen. 19, 24 skk.

¹⁰ Iz. 1, 9 sk.; 3, 9; 13, 19; Jer. 23, 14; 49, 28; 50, 40; Ez. 16, 46 skk.; Ám. 4, 11; Szof. 2, 9.

¹¹ Gen. 15, 16.

¹² Ex. 23, 27 skk.; Józs. 24, 12.

¹³ Ex. 15, 15.

¹⁴ Gen. 49, 10b; Num. 24, 8. 17. sk.

Jahve bocsát «sorvadást kövérségére»,¹ ő töri meg hatalmát.²

Jahve vet véget az idegen nemzet dölýfének, s mint a vad-állatot, s a lovat karikával és zablával fékezik meg, úgy fékezi és szégyeníti meg Jahve a gőgös birodalmat.³

A birodalomnak elpusztítását Jahve határozza el:

הָעִיר יְהוּדָה אֶת־רִחְתָּהּ מֶלְכִי מְדִי כִי־עַל־כָּבֶל מִמֶּנָּהּ

«Felindította Jahve Média királyának lelkét, mert Babilon ellen van az ő gondolata.»⁴

A Sept. szerint helyesebben: «a médek királyának (= Cyrus) lelkét». ⁵

S amit elhatároz, végre is hajtja rajta,⁶ kinyújtja kezét ellene és megfizet gonoszságáért; felégeti úgy, hogy nem marad még építkezésre alkalmas kő sem belőle.⁷ A nemzetnek «Jahve jobbjának poharát»⁸ kell kiinnia, az ő büntetését kell elszenvednie.⁹

A seregek Ura maga ad parancsot a messze földről jövő harcos vitézeknek, hogy semmisítsék meg a nagy hatalmat, ő ad megbízást nekik, hogy kardélre hányják lakosait, s tegyék néptelenné az országot.¹⁰

Jahve közvetlen műve az ellenséges hadsereg váratlan támadása,¹¹ mely az országot hatalmának tetőpontjáról a végenyészetbe süllyeszti, törbe ejti. Jahve ítéletével szemben Babilonnak minden nagysága és védekezése hiábavaló,¹² az Úr által pusztulásra ítélt nemzeten emberi hatalom már nem segíthet.¹³ Bármennyire védett helyen lakjanak is az edomiták, Isten haragja utóléri őket: «Ha oly magasra emelkedel is, mint a sas, és ha a csillagok közé helyezed is fészkedet: onnan is lerántalak téged, úgymond az Úr». ¹⁴

¹ Iz. 10, 16.

² Iz. 10, 34; 14, 25; Náh. 2, 13; 3, 1; Szof. 2, 13.

³ Iz. 37, 29; V. ö. II. Kir. 19, 28.

⁴ Jer. 51, 11.

⁵ ἡγειρεν κύριος τὸ πνεῦμα βασιλέως Μήδων.

⁶ Jer. 51, 12.

⁷ Jer. 51, 24 skk.

⁸ כּוֹס חִמְיָן הַחֲמָה V. ö. Jer. 25, 15: כּוֹס חִמְיָן הַחֲמָה

⁹ Jer. 50, 18; Hab. 2, 16.

¹⁰ Iz. 13, 5. skk.

¹¹ Jer. 50, 24; Dán. 5, 30.

¹² Jer. 51, 53.

¹³ Jer. 51, 9.

¹⁴ Abd. 4; v. ö. Jer. 49, 16.

Jahve, mint a természet ura, különböző természeti csapásokkal sújtja az idegen népeket: Egyiptomot,¹ Szidont.² Tudatában van ennek az idegen ország is, Egyiptom «remeg és fél a seregek Ura kezének felemelésétől, amelyet felemel ellene».³

Teljes pusztulás vár Moábra, tövises sivataggá, pusztasággá, terméketlen területté lesz, s a megvetett és meggyalázott zsidó nép fogja birtokolni az országot.⁴

Náhum és Habakuk⁵ szilárd bizonyossággal hirdetik, hogy Jahve mint bosszúálló lép fel a zsarnok világbírodalommal szemben, az elnyomott és bántalmazott nép védelmére, ezáltal Jahvét, mint az egész világ Istenét mutatják be.⁶

Jahve teszi sivataggá Egyiptomot,⁷ véget vet sokaságának,⁸ erőssé teszi Babilon királyának karját meghódítására, összetöri a fáraó karját,⁹ pedig még ki sem tudta heverni a nagy csatavesztéseket.¹⁰ Hofra fáraót az ellenség kezébe adja,¹¹ elküldi Nábukodonozort, hogy megverje Egyiptomot.¹²

Jahvétól származnak az idegen nemzeteket sújtó legszörnyűbb büntetések: rommá és kőhalmazzá¹³ teszi Damaszkuszt,¹⁴ tüzet gyújt kőfalán, hogy megeméssze palotáját¹⁵ és szótszórja lakosságát.¹⁶ Tüzet bocsát a filiszteus városokra,¹⁷ Edom városaira,¹⁸

¹ Iz. 19, 5. skk.; Jer. 44, 13; Ez. 37, 7. sk.

² Ez. 29, 23.

³ Iz. 19, 16.

⁴ Szof. 2, 8. skk.

⁵ Cossmann: Die Entwicklung des Gerichtsged. b. d. Altt. Pr. 76 o.

⁶ Náh. 2, 12; 3, 4. sk.; Hab. 1, 10. sk.; 2, 5. skk.

⁷ Ez. 29, 9. sk.

⁸ Ez. 30, 10.

⁹ Ez. 30, 24.

¹⁰ A fáraó karjának első összetörése a kárkemisi csatában (605) és a Jeruzsálem közelében vívott harcban (586) történt. V. ö. Feldmann i. m. 226. o.

¹¹ Jer. 44, 30.

¹² Jer. 43, 10 sk.

¹³ Izaiás fenyegető jóvendőlése 732-ben teljesedett be, amikor Damaszkusz III. Tiglat-Pileszár asszír király hatalmába került. (II. Kir. 16, 9.) V. ö. Feldmann i. m. 187. o.

¹⁴ Iz. 17, 1.

¹⁵ Jer. 49, 27.

¹⁶ Ám. 1, 4 sk.

¹⁷ Ám. 1, 6 skk.; Szof. 2, 4.

¹⁸ Ám. 1, 12.

kinyujtván kezét ellene¹, továbbá Moábra²; vérré teszi Edomot, mert gyűlölte Izrael népét.³

Pusztulást küld Jahve Moábra,⁴ az ellenséges hadsereg kezébe adja,⁵ hogy megalázza dicsőségét⁶; horgot (Vulg. «frenum» = féket) tesz a fáraó állkapcsára,⁷ kiterjeszti hálóját az egész Egyiptomra számos népnek serege által.⁸

Jahve megtöri a filiszteusok kevélységét,⁹ kinyujtja kezét ellenük, s megfenyíti őket,¹⁰ rettegést hoz Ámmonra,¹¹ kinyujtja kezét ellene, a népeknek adja tartományul földjét,¹² s az ellenség kezébe adja.¹³

Parancsot ad Askalon ellen és a tengerpart vidéke ellen,¹⁴ Tírusra hozza Nábukodonozort,¹⁵ akinek karját erőssé teszi. Pusztulást, fosztogató ellenséget küld Edom ellen,¹⁶ a «kiválasztottat» rendeli föléje.¹⁷

Edom megbüntetése világossá teszi azt az igazságot, hogy Jahve minden nemzetnek egyaránt ura: «És látják ezt a ti szemeitek és magatok is: Nagy Jahve Izrael határain túl».¹⁸

A *próféták történet szemlélete* nem tapad a multra, hanem a jövőre irányul, mégpedig annak kiteljesedésére Isten országában.

A fogság utáni időben eschatologikus beállítottsággal hangsúlyozzák Jahvének minden nemzetre kiterjedő hatalmát. Jahve látja nemzetének általános nyomorúságát, irgalmában maga siet nemzete segítségére, s megbünteti a pogányokat a népe ellen elkövetett igazságtalanságokért.¹⁹

Ezekiel leírja Jahvének az egész föld felett tartandó világítéletét: Isten népének ellenségei Góg és Mágóg személyében²⁰ pusztító támadást kezdenek Jeruzsálem ellen, azonban seregük vereséget szenved Jahve kezétől.²¹

¹ Ez. 25, 13; 35, 3.

² Ám. 2, 1 skk.

³ Ez. 35, 6.

⁴ Jer. 48, 35; 48, 10; Ez. 25, 11.

⁵ Jer. 27, 6.

⁶ Iz. 16, 7; 25, 11.

⁷ Ez. 29, 4.

⁸ Ez. 32, 3; 31, 10 sk.

⁹ Jer. 47, 4; Zak. 9, 7.

¹⁰ Zak. 1, 15; v. ö. Iz. 59, 16. skk.; 63, 1—6.

²⁰ V. ö. P. Heinisch: Das Buch Ezechiel. Bonn, 1923. 183. o.

²¹ Ez. 38, 39.

¹⁰ Iz. 14, 31; Ez. 25, 15 skk.

¹¹ Jer. 49, 5.

¹² Ez. 25, 7.

¹³ Jer. 27, 6.

¹⁴ Jer. 47, 4 skk.

¹⁵ Ez. 26, 7; 28, 7.

¹⁶ Jer. 49, 8 skk.

¹⁷ Jer. 49, 19.

¹⁸ Mal. 1, 5.

Josafát völgyében Jahve fogja megítélni a népét üldöző, s vele ellenséges összes népeket,¹ maga száll szembe szent városáért az ellenséggel, s elpusztítja őket a küzdelem napján.²

Jahve kilép lakóhelyéről, megjelenik a világítéletre a föld minden lakója ellen,³ szavára az egész föld elváltozik.⁴

Jahve ítéletnapját a világ népei felett a zsoltárok is emlegetik : maga Jahve fog megjelenni a földön pompában és dicsőségben, hogy megítélje a földkerekséget.⁵

¹ Jóel 4, 2.

² Zak. 14, 3 ; v. ö. Zs. 46 (45) 7 skk. ; 48 (47) 5 skk. Mik. 4, 11—13.

³ Iz. 26, 21.

⁴ Iz. 24, 3.

⁵ Zs. 9, 8. 20 ; 22 (21) 29 ; 47 (46) 9 ; 57 (56) 12 ; 68 (67) 30 sk. 75 (74) 8 skk. ; 76 (75) 9 sk. ; 93 (92) 1 ; 94 (93) 1 ; 96 (95) 10. 13 ; 97 (96) 1 ; 99 (98) 1.

IV. MIK IRÁNYITJÁK JAHVE INTÉZKEDÉSEIT?

1. Etikai szempont.

Az ószövetség nemcsak a természet berendezésében lát törvényszerűséget, hanem abban a tudatban él, hogy léteznek etikai szabályok, rendelkezések («תִּקְוִים, בְּאֲדָרִים, מִשְׁפָּטִים»)¹, melyek Istentől jönnek, s melyeknek föltétlen érvényre kell jutniok.

Mindannak a cselekedetnek, amely ezeknek a szabályoknak érvényesülését megakadályozza, bűn jellege van, amely megsérti az erkölcsi rendet.

Jahve azonban nem tűri a rendezetlenséget, a tervszerűtlenséget,² aki nemcsak lényegében, hanem akaratában is «szent».³ S mivel szent, megvesztegethetetlenül a legmagasabb szempontok irányítják mindenben magatartását a teremtményekkel szemben, s nem marad közömbös a jó és a rossz kettősségével, az erkölcsi rendet megsértőkkel szemben.

Ha összehasonlítjuk a próféták vallását a többi ókori népekével, azt találjuk, hogy Izraelben mindig előtérben állott az *abszolút etikai igazságosság* gondolata; a környező népek közül egy sem jutott el erre a magas fokra.

Az ókori népek istenei tele vannak szeszéllyel és gyarlóságokkal.

A Kr. e. XIV. század előtti nyugatsémi ugariti hitregék

¹ V. ö. Zs. 119 (118).

² Eichrodt i. m. I. 124. o.

³ Jahve «szentsége» az ószövetség nyelvén voltaképpen nem az etikai tökéletesség eszméje, nem a minden bűn és tisztátalan iránti gyűlöletet fejezi ki, hanem ontológiai fogalom: «az egészen más» Isten fönségét, korlátlan hatalmát jelzi. Mégis az erkölcsi szentség gondolata is benne rejlik a szent Isten lényegében. Később — főleg Ezekielnél — a szentségfogalom már etikai tartalommal telítődik.

istenei erkölcsileg fogyatékosak : erőszakosak, vérengzők, gúnyolódók, részegesek.¹

A pogány istenek szeszélyesek, pl: a Gilgameš-eposz vízözön részletében (XI. t. 14. és 183. sor) a katasztrófa okaként az istenek szeszélye szerepel.²

A babiloni istenek irigyek,³ rosszindulatúak és kárörvendők, készek arra, hogy gyötörjék a szegény halandókat. Önzők, haszonlesők, pl. Ut-napištim áldozatánál az istenek mint legyenek hemzsegni az oltár körül és élvezik a kellemes illatot.⁴ Nem veszik figyelembe az emberi jámborságot és becsületességet, sőt gonoszak és tudatosan igazságtalanok.⁵

Ezzel szemben a próféták Istene nem olyan, aki szeszélye szerint működik,⁶ nem emberi gyarlóságok hordozója, semmi sincs benne a pogány vallások és a bölcelet naturalizmusából, mely közömbös jóval-rosszal szemben, hanem «háromszorosan szent, aki magasan felette áll mind az anyagi, mind a szellemi világnak»,⁷ aki erkölcsi szempontok szerint cselekszik.

Izrael népe annyira hitt abban, hogy Istent etikai szempontok irányítják, hogy a földi élet látszólagos és valós igazságtalanságaira a teljes istenrehagyatkozás gondolatával adott feleletet. Ezt szemlélteti pl. a Jób-könyv.⁸

Az ószövetség ősi korában általában Isten igazságosságáról csak annyiban van szó, hogy az Úr Izraelt külső ellenségeivel szemben feltétlen hatalmával megvédi. Jahve az ő népének fennmaradását ellenségei felett aratott győzelmekkel biztosítja, s így védi Izrael igazát.

¹ V. ö. Aistleitner : Az istenfogalom egy elfelejtett nép hitregéiben. Bölcs. Közl. Bpest, 1940. 6 o.

² Iványi : A hatnapi tereméstörténet (T. 1936. III. 2.) 140. o.

³ Iványi : Adalékok a bibliai és a babiloni életszemlélethez. Bölcs. Közl. 1940. 143. o.

⁴ Gilgameš-eposz XI. t. 160—163. o.

⁵ Iványi : Adalékok a bibliai és a babiloni életszemlélethez. Bölcs. Közl. 1940. 144. o.

⁶ Rosenberg felfogása. V. ö. : Klemm : Kereszténység vagy faji vallás? Budapest, 1937. 123. o.

⁷ P. Bognár : Izaiás próf. könyvének szentségeszméje. Budapest, 1940. 38. o.

⁸ Iványi : A földi baj az ószöv. ember világszemléletében (T. III. 4. 1936). 298. o.

Ennyiben hirdetik a harci és győzelmi dalok Jahve szentségével és csodás hatalmával az ő igazságosságát (אֱדֹרָה יְהוָה).¹

Azonban egyre inkább kialakul az ószövetség tudatában a vezérgondolat: Jahve az *erkölcsi rend megvesztegethetetlen őre*, aki személyválogatás nélkül megfizet egyeseknek és népeknek, kinek-kinek tulajdon művei szerint.²

Jahve Izrael népe történetének kezdetén etikai követelményekkel lépett fel vele szemben, s ezáltal jelölte meg az utat az üdvösségre.³

A szövetségkötés napján Jahve rámutatott szent akarására, amely szerint, ha elkerülik a bűnt, fenn fognak maradni, ha pedig bűnnel fertőzik meg magukat, az egész nép pusztulásra fog jutni.⁴ Erre hivatkoznak a próféták is.⁵ Hangsúlyozzák, hogy etikai szempont szerint van rögzítve az út az életre.⁶

Jahve segítséget nyújt népének, de mihelyt átlépi az erkölcsi elvek korlátját,⁷ elmarad a segítség.

Éppen ez a lényeges különbség Jahve — mint harci isten — és a többi harci istenek között, hogy őt érinthetetlen, befolyásolhatatlan igazságosság vezeti, s népe ellen is fordulhat.⁸ Nem engedi magát lehúzni a nép színvonalára, mint a többi harci isten, kik bűnös szándékokban is segítséget nyújtanak a nép hite szerint.⁹

A próféták fennhangon hirdetik, hogy Jahve etikai szempontból magasabb követelményekkel lép fel a választott néppel szemben.

A szövetség ugyanis Jahvénak Izrael részéről meg nem érdemelt adománya, és mivel adomány, Jahve ennek következtében súlyosabb követelményekkel lép fel Izraellel szemben. Nemcsak

¹ Bir. 5, 11; I. Sam. 12, 7.

² Dt. 27 12—28.

³ E. Sellin: Theologie des Alten Testaments. 96. o.

⁴ Ex. 20, 1—17; Dt. 5.

⁵ Iz. 42, 24; Jer. 6, 19b.; 7, 9. 23; Óz. 4, 1 sk.

⁶ Zs. 103 (102) 7; 5, 9; 16 (15) 11; 25 (24) 4; 27 (26) 11; Iz. 30, 11; Jer. 5, 4.

⁷ V. ö. Kittel: Geschichte des Volkes Israel I. 388. o.

⁸ Ex. 32, 10. 27.

⁹ Mészáros: Az első Sámuel-könyv költői részeinek szövegkritikai és teol. elemzése. Budapest, 1939. 52. o.

kiválasztotta ugyanis Isten a népet, hanem magasabbrendű életre is kötelezte.¹

Jahve segíti, oltalmazza népét, de csak akkor, ha megtartják törvényeit, viszont ha elhagyják, megszegik akaratát, akkor részrehajlás nélkül megbünteti népét. «Bármennyire lekötötte magát Izrael népének, ez a lekötelezettség nem béklyózza le kezét, nem teszi rabbá és igazságtalanná Izrael népe romlottsága felett. Szent marad az ítéletben is, tehát független mindentől.»²

A próféták ezt hangoztatják kortársaik esztelen bizakodásával szemben, amely a szövetségi eszmének félreértéséből,³ önző értelmezéséből keletkezett, amely szerint Jahve még akkor is sikra száll népéért, ha az bünt bűnre halmoz. Ez ellen a végzetes eltévelyedés ellen küzdöttek a próféták minden erejük latbavetésével.⁴

Ámosz próféta bemutatja az Izrael népét büntető abszolút erejű Istent, aki haragjával sujtja azokat, akik meggyalázzák bűneikkel az ő szent nevét.⁵

Ámosz szerint Jahve különös szeretete népe iránt vallás-erkölcsi elkötelezést jelent, csak annál rútabbá teszi annak háládatlanságát, s annál súlyosabb büntetésre érdemesíti. Minél nagyobb az isteni kegyelem Izrael iránt, annál inkább elvárhatta volna Jahve azt, hogy népe az ő útain jár; mivel pedig Izrael nem így cselekedett, éppen azért, mert Jahve népe, annál nagyobb büntetés vár rá.⁶ Izraelnek semmiféle jogcíme sincsen a különleges isteni oltalomra. Ha nem tartja meg az Úr törvényeit, éppen oly kevésbé fog Jahve megkegyelmezni Izraelnek, mint bármely pogány nemzetnek.⁷

Jahve elsősorban jogot és igazságosságot kíván népétől, amint azt már a pusztai vándorlás idején is megmutatta.⁸ Megtorolja a részrehajlást, az ítékezésben elkövetett igazságtalanságot, megbünteti azokat, akik «útálják azt, aki igazságot beszél».⁹

¹ V. ö. Lev. 20, 26.

² P. Bognár i. m. 27. o.

³ V. ö. Iványi: Izrael az Isten «választott népe» (T. VII. 1940) 28. sk. o.

⁴ Jer. 7, 3. skk.; Óz. 8, 1; Ám. 9, 10; Mik. 2, 6—7; 3, 11; V. ö. Iz. 14, 9. 21; 28, 14; Ám. 3, 2.

⁵ Ám. 2, 7.

⁶ Ám. 3, 2; v. ö. Ez. 16, 48 skk.

⁷ Ám. 9, 7.

⁸ Ám. 5, 14. 24; 6, 12.

⁹ Ám. 5, 10.

Amíg a szegények elnyomása, az antiszociális érzület és tett, a fényűzés, a bujaság, az idegen istenek kultusza meg nem szűnik, amíg a nép nem keresi a jót, s nem gyűlöli a rosszat, addig vakmerő bizakodás Jahve segítségére számítani.¹

Jahve szent szeretete népe iránt tud ítélni, büntetni is, mondja Ózeás.²

A próféták erkölcsstanának rövid foglalatja : ránevelni a népet Jahve akaratának teljesítésére, mert ez az egyedüli értékes módja a Jahve-tiszteletnek. Nem elégednek meg azzal, hogy valaki a törvényt külsőleg megtartsa : ez kevés, sőt értéktelen szemükben. Egyre gyakrabban rámutatnak arra, hogy nem a külsőség kedves Isten előtt, hanem a jog- és igazságszolgáltatás a szegényekkel és elnyomottakkal szemben. E nélkül a külső áldozat sem kedves előtte.³

Ha azt vizsgáljuk, mivel akarják a próféták rávenni, indítani a népet Jahve akaratának teljesítésére, azt látjuk, hogy az eudaemonisztikus⁴ szempont domborodik ki : aki megtartja Jahve parancsát, az szerencsés lesz, aki pedig áthágja, az bűnhődik és pedig már itt a földön. Ez az elv áll nemcsak az egyénekre, hanem a nemzetekre is.

Jahve azért határozza el népének büntetését, hogy ezáltal érvényt szerezzen az erkölcsi világtörvénynek.⁵

A próféták a választott nép büntetése okául elsősorban a bálványimádást⁶ hozzák fel. Az északi országban Jahvét borjú képében tisztelik⁷ ; kicsapongással és erkölcstelenséggel vétkeznek Jahve ellen⁸ ; a szombat napot nem tartják meg.⁹

Az izraeliták vétkeznek egymással szemben¹⁰ : gyilkosság,

¹ Iz. 5, 23. skk. ; 10, 1. skk. ; Ám. 2, 8 ; 4, 12 ; 5, 11. skk. 21 ; 8, 14.

² Óz. 9, 15.

³ Iz. 1, 11 skk. ; 29, 13 ; Jer. 6, 20 ; 7, 21, skk. ; Óz. 6, 6 ; 8, 13 ; 14, 3 ; Ám. 5, 22 ; Mik. 6, 8 ; v. ö. I. Sam. 15, 22.

⁴ Tihanyi : A prófécia karizmája Jeremiásnál. Budapest, 1916. 83. o.

⁵ V. ö. R. Kittel : Geschichte des Volkes Israel II. 326. o.

⁶ Iz. 2, 8. 20 ; Ez. 14, 7. 8. ; Óz. 2, 7. 15 ; 4, 14 ; 8, 4 ; 11, 2 ; 12, 1 ; 13, 1 ; Ám. 2, 4 ; 4, 3 ; 5, 26 ; Szof. 1, 4.

⁷ Óz. 8, 5. sk. ; 10, 5 ; 13, 2 ; Ám. 8, 14.

⁸ Óz. 4, 13 sk. ; 6, 10 ; 7, 14 ; 9, 1.

⁹ Jer. 17, 21 sk. ; Ez. 20, 12 ; 22, 8. 26.

¹⁰ P. Heinisch : Theol. des Alten Testamentes. Bonn, 1940. 270. o.

házasságtörés, erkölcstelenség, hamis eskü, hazugság, kapzsiság, csalás, uzsora, lopás által.¹

A szülőket lenézik,² a bírák megvesztegethetők és igazságtalanul ítélnék,³ a fejedelmek és papok túlságosan anyagiasak⁴; a szegényekkel szemben kegyetlenek,⁵ dőzsölnek és lerészegednek,⁶ gőgösek és büszkék,⁷ a bűnben megátalkodottak.⁸

Ámosznál, Ózeásnál és Jeremiásnál⁹ előtérbe lép a népnek szociális bűne,¹⁰ Ezekiel szemére veti az izraelitáknak, hogy a tisztasági és étkezési törvényt áthágják.¹¹

Izaiásnál felpanaszolja az Úr: «Az ökör megismeri gazdáját, s a szamár urának jászolát, Izrael azonban nem ismer el engem, és népem meg nem ért!»¹² Ózeás ostorozza Izrael népét sok hűtlensége miatt.

A választott nép e bűnök által megszegte a szövetséget,¹³ s hálátlan lett atyjához.¹⁴ Jahve azonban minden bűnt gyűlöl,¹⁵ ezért eltaszítja magától népét, s kiszolgáltatja ellenségeinek. A féltékeny férj¹⁶ megharagszik hűtlen házastársára, megítéli és bosszút áll rajta.¹⁷ Jahve atyai gondoskodással a jóknak minden lépését számontartja, de a gonoszokat bírói szigorral ítéli a pusztulásra: «Mert szemmel tartom minden útjokat... és nincsen elfedve az ő bűnük szemem előtt.»¹⁸

¹ Ám. 2, 8; 3, 9. sk; 8, 5; Óz. 4, 2; 6, 8. sk.; 12, 8; Mik. 2, 2. sk.; Ez. 11, 7; 22, 2. 7. 29; Mal. 3, 5.

² Ez. 22, 7.

³ Iz. 1, 17—23; 3, 14; 5, 7. 23; Ám. 2, 6. sk.; 5, 7. 10—12.

⁴ Jer. 2, 8; Mik. 3, 9. skk.; Szof. 3, 1 skk;

⁵ Iz. 1, 17; Ám. 2, 6; 3, 9; 8, 4. 6; Mal. 3, 5.

⁶ Iz. 5, 11. 22.

⁷ Iz. 3, 16; 9, 8 sk.

⁸ Jer. 5, 1 skk; 7, 9.

⁹ Cossmann i. m. 87. o.

¹⁰ Jer. 2, 19. 34; 4, 14; 5, 1 skk.; 6, 6. sk. 13; 7, 1. skk. 5 sk. 9; 9, 1 skk.; Ám. 3, 10; 4, 1; 5, 7. 11 sk.; 8, 4 skk.; Óz. 4, 1 sk.

¹¹ Ez. 22, 26.

¹² Iz. 1, 3.

¹³ Ez. 16, 59; Óz. 6, 7 skk.; 8, 1 skk.

¹⁴ Iz. 1, 2.

¹⁵ A. Dillmann—R. Kittel i. m. 256. o.

¹⁶ Óz. 13, 4.

¹⁷ Óz. 9, 15.

¹⁸ Jer. 16, 17.

Népe ellen küldi Jahve Asszíriát,¹ mert elfordította szemét az Úr útjaitól,² mert — mint a próféta alázatosságában önmagát is a bűnösökhöz sorolva megvallja³ — «vétkeztünk». ⁴ Nem szézből tette ezt Jahve, hanem a nép «gonosz kapzsisága miatt gerjedt haragra⁵ és verte meg őt». ⁶ A babiloni fogságnak is a választott nép bűne az oka.⁷

A próféták a büntetéstől való menekülés útját az igazságosságban és alázatosságban,⁸ az engedelmességben és hűségben⁹ látják. Jeremiás vezérgondolata: a szívben megigazultakat az Úr visszafogadja irgalmába.¹⁰ Zakariás szerint Jahve kegyének biztosítója az erkölcsi törvény pontos megtartása.¹¹

Jahve, akinek hatalma nincs a választott nép határáig korlátozva,¹² szorosan véve ugyan Izrael bírāja, de egyúttal a körülötte lakó népeké is,¹³ ők is ítélőszéke elé kerülnek.¹⁴ Az erkölcsi világtörvény nemcsak a választott népet köti, hanem az idegen nemzeteket is,¹⁵ az igazságos ítélkezést nemcsak a népével szemben gyakorolja.

Már a mózesi könyvek hirdetik, hogy az általános *erkölcsi* törvény a népeket is kötelezi¹⁶: a kánaániták elűzése az ő bűnük következménye,¹⁷ a szodomiták gaztettének kiáltása Jahvéhez hatol és őt közbelépésre készíti.¹⁸

¹ Iz. 10, 6.

² Iz. 43, 22. skk.

³ V. ö. Ezdr. 9, 6.; Iz. 53, 1 skk.; 59, 12—15; Dán. 9, 14 skk.

⁴ Iz. 42, 24.

⁵ Nincs kétség aziránt, hogy az ilyen érzelmet, mint például a harag, a szentírás nem szó szerint (formaliter), hanem csak hatása szerint (secundum effectum) tulajdonítja az Istennek. v. ö. Schütz: Summarium . . . 154 o.

⁶ Iz. 57, 17.

⁷ Jer. 25, 6 sk.; Ez. 39, 23.

⁸ Iz. 42, 24; Szof. 2, 3; 3, 12.

⁹ Jer. 6, 19; 7, 23; 2, 2.

¹⁰ Jer. 4, 4.

¹¹ Zak. 8, 16.

¹² E. Sellin: Israelitisch-jüdische Religionsgeschichte. 72. o.

¹³ Fr. Nötscher: Die Gerechtigkeit Gottes bei den vorexilischen Propheten. Münster, 1915. 76 o.

¹⁴ Iz. 2, 4.

¹⁵ P. Heinisch: Theol. d. Alten Test. 60. o.

¹⁶ Eichrodt i. m. II. 88. o.

¹⁷ Gen. 9, 22; 15, 16; Lev. 18, 24 skk.; Dt. 12, 29. skk.; 18, 12; 20, 18.

¹⁸ Gen. 18, 20 skk.

Minden nemzetnek az erény az első létfeltétele,¹ az erkölcs képezi legfőbb javát: «Az igazság felmagasztalja a nemzetet; a bűn pedig gyalázatára van a népnek».² Ebben hordják a népek nagyságuk vagy bukásuk okát.

A próféták a népeket és országokat a Jahve által adott etikai korlátok közé állítják. Bemutatják az erkölcsi elvek és a világ közötti harcot.

Helytálló tehát R. Kittelnek az a megállapítása, hogy a világ *erkölcsi organizmus*, felette erkölcsi világtörvény³ uralkodik, melynek szerzője Isten. Amely nemzet pedig nem alkalmazkodik ehhez a zsinórmértékhez, az Jahve erkölcsi akaratával találja magát szemben, s megkapja büntetését. Isten megjutalmazza az erkölcsös életet, az erkölcstelen pedig megbünteti.⁴

Nem nézi közömbösen, tétlenül a nemzetek gonoszságát.⁵ Figyelmét nem kerüli ki a bűnös ország, s nem fog megmenekülni a pusztulástól: «Ime Jahve az Úr, szemmel tartja a bűnös országot...»⁶

Jahve keze, mellyel a történelem eseményeit intézi, az egész világtörténet folyamán magasra emelkedik a gonoszok ellen.⁷ Határozatai az egyes nemzeteket illetőleg azoknak erkölcsi cselekedetei szerint igazodnak.⁸

Bár választott népén és szent városán kezdi meg Jahve a büntető ítéletet, azonban nem irgalmaz a szintoly bűnös pogány nemzeteknek sem.⁹

Jahve büntetését nem kerüli el egy nemzet sem, amely áthágja az etikai elvek korlátját; ez a nemzetek büntetésének főmotívuma:¹⁰ «És pusztává lesz az egész föld az ő lakói miatt, az ő cselekedeteik gyümölcseért,»¹¹ mert: «Pere van Jahvének a pogányokkal, íté-

¹ V. ö. L. Leroy : Philosophie Catholique de l'Histoire I. Paris. 1866. 82 sk. o.

² Példb. 14, 34.

³ R. Kittel : Geschichte des Volkes Israel II. 385. o.

⁴ V. ö. Schütz Antal : A bölcsélet elemei. Bpest, 1940. 417 o.

⁵ V. ö. Ám. 1, 3 ; 2, 1.

⁶ Ám. 9, 8.

⁷ Iz. 26, 11.

⁸ Jer. 18, 7 skk.

⁹ Jer. 25, 29 ; 49, 12.

¹⁰ P. Heinisch : Theol. d. A. Test. 265. o.

¹¹ Mik. 7, 13.

kezik minden ember felett, a gonoszokat kardélre hányja».¹ A gonoszok éppen Jahve ítéletében fogják megismerni és elismerni Isten szentségét, magasztosságát²; mert Izaiás próféta szavai szerint a szent Isten az ő szentségét az igazságosságban mutatja meg.³

A nemzetek egyik főbüne a *mértéktelen hódításvágy és zsákmányolás*. Bár a népek Izrael megbüntetését Jahve megbízásából a hódítások által hajtják végre, azonban túloznak a cselekedetben. AsszírIA pusztítani és elnyomni akar,⁴ a káldeusok kegyetlenségre ragadtatják magukat a választott nép ellen,⁵ Sion ellen bünt követnek el,⁶ fosztogatnak,⁷ Góg zsákmányolni akar.⁸

A nemzetek másik főbüne a *gőg*. AsszírIA minden sikert magának tulajdonít: «Kezem erejével műveltem ezt és bölcseségemmel értem el».⁹ Babilonia királya Istenhez hasonlónak gondolja magát.¹⁰ Egyiptom büszkélkedik, felfuvalkodik¹¹; Moáb Jahve ellen dicsekszik,¹² kevély, dölyfös¹³; Tirus büszkén kérkedik¹⁴; Ámmon dicsekszik,¹⁵ Izrael veszte fölött kárörömmel telik el.¹⁶

Jahve a pogány népek között is féltékeny Isten, nem könnyörül a teremtményen, mely főuralmát bitorolja, elpusztítja itt is a bálványokat. Megfenyíti a népeket, mert bálványt imádnak.¹⁷ Bábel vétkezik bálványimádásával,¹⁸ varázslásával,¹⁹ Ninive varázslásával.²⁰

Erkölcileg is vétkeznek a nemzetek. Ninive erkölcstelen²¹; a filiszteusok bosszúállók²²; Edom testvére ellen gonoszsgot követ el.²³

Az ítélet napján Jahve az egész földkerekséget megbünteti, mert áthágták a törvényt.²⁴

¹ Jer. 25, 31.

² Feldmann i. m. 61—62.

³ 5, 16. v. ö. Bognár i. m. 29. o.

⁴ Iz. 10, 7.

⁵ Iz. 47, 6; Zak. 1, 15.

⁶ Jer. 51, 24.

⁷ Hab. 2, 8.

⁸ Ez. 38, 10—12.

⁹ Iz. 10, 13.

¹⁰ Iz. 14, 13. sk.

¹¹ Ez. 31, 10; 32, 2.

¹² Jer. 48, 42.

¹³ Iz. 16, 6; Jer. 48, 29.

¹⁴ Iz. 23, 9; Ez. 28, 2.

¹⁵ Jer. 49, 4; Ám. 1, 13.

¹⁶ Ez. 25, 6.

¹⁷ Szof. 2, 11.

¹⁸ Iz. 21, 9; 45, 16; 46, 1; v. ö. Zs. 97 (96) 7.

¹⁹ Iz. 47, 12.

²⁰ Náh. 3, 3 sk.

²¹ Náh. 3, 2 skk.

²² Ez. 25, 15; Ám. 1, 6.

²³ Ám. 1, 11; Abd. 10.

²⁴ Iz. 24, 5.

Az igazság lesz az alapja, kormányzója az új Jeruzsálemnek,¹ Siont az Úr joggal és igazsággal fogja betölteni.²

Fel kell itt vetni egy nehéz problémát, amely a teológiát minden időben élénken foglalkoztatja: ha a prófétai szemlélet alapján bizonyos az, hogy Jahve mind a népeket, mind az egyeseket cselekvésükért felelőseknek tekinti,³ s érte őket megjutalmazza vagy megbünteti, vajjon hogyan teheti ezt, ha cselekedeteiket ő maga hajtja végre?

Jahve maga keményíti meg a fáraó szívét,⁴ a kánaániták és ámorreusok szívét⁵; tévedésbe hozza népét,⁶ kiönti fölötte az álomkór szellemét,⁷ a népeket mámorosakká teszi, hogy azután a pusztításra adja.⁸ Méltán felvetődik a kérdés: Hol marad az isteni igazságosság?

Mindenekelőtt megállapíthatjuk, hogy az ószövetség nagyon is tudatában van annak, hogy amikor Jahve az emberek szívét megkeményíti, ezt a szabadság sérelme nélkül teszi. Maga az ember is egyidejűleg ugyanazt teszi.⁹ Így egy közös isteni és emberi cselekedet forog fenn, mely cselekedetért a szabadnak teremtett ember felelőssége nem szűnik meg és büntetendő marad. Ez állt fenn a fáraó szívének megkeményítésekor,¹⁰ ezt helyezi Izaiás is előtérbe kortársaira vonatkozólag.¹¹

Az ószövetség — mint láttuk — oly határozottsággal állítja elénk Istent abszolút etikai szentségben, mint a bűn bosszulóját,¹² hogy az idézett helyekkel nem akarhat önmagának ellenmondani. Csupán annyira nyomatékozza Isten mindenokságát, oly elevenen átéli és tanítja oktéljességét, hogy a közös cselekedetknél a közbeső okokat, az emberi bűnt nem veszi tekintetbe, nem sorolja fel.

¹ Iz. 54, 14; 60, 17.

² Iz. 33, 5.

³ V. ö. O. Eissfeldt: *Israelitisch-jüdische Religionsgeschichte und alttestamentliche Theologie*. Z.A.W. 1926. 8. o.

⁴ Ex. 4, 21 skk.

⁵ Dt. 2, 30; Józs. 11, 20.

⁶ Iz. 63, 17.

⁷ Iz. 29, 10.

⁸ Jer. 25, 15 skk.

⁹ E. Sellin: *Theologie des Alten Testaments*. Leipzig, 1933. 42. o.

¹⁰ Ex. 9, 7. 34.

¹¹ Iz. 6, 5.

¹² V. ö. Zs. 5, 5; Példb. 15, 9; Sir. 15, 21.

Isten ugyanis akarhatta pl. a szív megkeményítését, mint büntetést.

Továbbá az ószövetség nem használja a *megengedés* fogalmát,¹ hogy vele szabatosabban kifejezze Istennek a bűnössel szemben is érvényesülő okteljességét, hanem azt a legszemléletesebb fogalommal az okozás fogalmával fejezi ki. (V. ö. 11. o.)

2. A választott nép java.

A próféták szavaiból állandóan kicsendül, hogy az egyedül szent, fölséges Isten igazságban, de egyszersmind *különös szeretetben* uralkodik népe felett. Jahve népével szorosabb kapcsolatban áll, mint a többi néppel, gondviselési tervében különleges helye van a választott népnek.

Izrael története az isteni gondviselés² története, mely a választott népet gondjába vette, vezette, ha tévútra jutott büntette, hogy ezáltal ismét a helyes útra vezesse vissza.

Elevenen élt az ószövetségben a meggyőződés, hogy Izraelnek a népek között különös helyzete, hivatása van, ő a népek középpontja, bár Jahve az egyedüli igaz, örök, szent Isten, az összes népek és nemzetek Istene.³

A próféták erős meggyőződése, hogy csak Izrael részesült ebben a kitüntetésben; ez a tudat főképp akkor nyilvánul meg, amikor Izrael sorsát más népekkel hozzák vonatkozásba.⁴

A Jahve különleges gondviselésébe vetett hit az isteni beavatkozások láttára gyökerezett meg a próféták lelkében.

Ebben a keretben történt Jahve hatalmának megnyilatkozása a népek fölött: mivel Izraelnek Kánaánt lakóhelyül ígérte, a kánaánitáknak Jahve hatalmát kell magukon tapasztalniok, s istentelenségük bűnét elszenvedniök.⁵

Jahve Izrael kedvéért viszi véghez az egyiptomi eseményeket. Mivel a fáraó megakadályozta Izrael kivonulását, az Isten

¹ «Malum morale seu peccatum Deus neque per se neque per accidens vult, sed *permittit* modo.» V. ö. Schütz: Summarium Theol. Dogm. et Fund. Budapestini, 1935. 157. o.

² P. Heinisch: Theol. d. A. Test. 126. o.

³ Dt. 32, 39.

⁴ Ám. 6, 1; 3, 2; v. ö. Dt. 32, 9—13.

⁵ Gen. 15, 16; Dt. 9, 5.

megalazza őt.¹ Kiszabadítja népét Egyiptomból és vezeti csodás beavatkozásaival a pusztában² az ellenséges népek rettegése és félelme között; harcol érdekében az ámálekíták ellen.³

E rendkívüli beavatkozások Izrael vallásának jelentős alap-
tényei, amelyekben nemcsak Jahve hatalma, hanem egyetlen népé-
vel szemben való rendkívüli gondoskodása szemlélhető,⁴ amely a
választott népben bizalmat gerjesztett Jahve messzemenő segít-
ségére.

Ezt hirdeti Mózes diadaléneke is, amikor Jahvének Izraelért
latba vetett félelmes erejét, fenséges szentségét, csodát művelő
hatalmát magasztalja.⁵

Mózes óta Jahve a *szövetség Istene*, ki kölcsönös hűség és
lekötelezettség alapján kedvez népének,⁶ sőt nem egyszer mintha
nemzeti vonásokat öltene.⁷

Minden következő történeti kifejlés ebből az alapvető
viszonyból kapja értelmét, ez adja magyarázatát Jahve közbe-
lépésének. Izrael történetének további folyamán lassan maga a
néphit is Izrael jövőjét szoros kapcsolatban látja Isten akaratá-
nak teljesítésével és teljesedésével.⁸

A törvény-adás⁹ Jahve szeretetét mutatja Izraellel szem-
ben. A törvény nem a szigorú tirannusnak kemény járma, nem
merev jogi rend, hanem szeretet-ajándék, amely által Jahve ki-
tüntetésben részesíti népét az idegen népekkel szemben.¹⁰

A történeti elbeszéléseken is végigvonul Jahve különleges
szeretetének gondolata. Dávid elismeri hálaénekében, hogy Jahve
Izraelért segítette meg őt, hogy győzelemre vigye Izrael ügyét,
kiterjessze és megszilárdítsa országát.¹¹

A próféták Izrael különös kiválasztottságának tudatában

¹ Ex. 7, 14. skk. 23; 8, 4. skk. 24.

² Ex. 20, 2. 6; 34, 6 skk.

³ Ex. 17, 16.

⁴ W. Eichrodt i. m. II. 87. o.

⁵ Ex. 15, 11. 13. 16.

⁶ Ex. 23, 22.

⁷ V. ö. Hetzenauer O. C. i. m. 407. o.

⁸ Num. 23, 21; 24, 7.

⁹ W. Eichrodt i. m. I. 130. o.

¹⁰ Dt. 4, 5—8. 32 skk. 36 sk.

¹¹ II. Sam. 22, 47 skk.

mindent, amit az átél — legyen az jó vagy rossz — egyenesen Jahvéra vezetnek vissza, mindenben Jahve terveit látják. Ha haraggal, csapással sujt, a megérdemelt büntetés az, amellyel Izraelt megtérésre akarja bírni. A megoldás kulcsát tehát Isten csodálatos terveiben látják, aki a pusztulás által új életet teremti.¹

Izraelnek — mihelyt a szövetségviszony ellenére eltért az üdvösség útjától, amelyhez fennmaradása kötve volt — az isteni ítéletet hatványozott mértékben kell elviselnie,² mégis Jahve részéről vele szemben *különleges bánásmód* jelentkezik.

Már a kiválasztás bölcsőjénél élt az a tudat, hogy a szövetségviszonyban mindenekelőtt Istennek egy tulajdonsága jut kifejezésre és kibontakozásra. Ezt Mózes a következőképpen fejezte ki: «Jahve irgalmas és kegyes Isten, hosszantűrő, nagykönyörületességű és hűségű».³

Jahve eme tulajdonságának a próféták ítélethirdetésében csaknem egészen háttérbe kellett vonulnia, mégis ismét kicsendül a hang, hogy Jahve irgalma kész népének megbocsátani, s gyöngéd szeretetétbe visszafogadni.⁴

Jahve az ő népével szemben nem lép fel megsemmisítő büntetéssel és pusztítással, hanem a szenvedés és büntetés által csupán a boldogulás útjára akarja vezetni. A szerető gondoskodás és a szigorú igazságszolgáltatás tökéletes harmóniában van nála.

Keményen bünteti ugyan népét, de órködő szeme mindig rajta nyugszik, s láthatatlanul irányítja népe sorsát.

Az isteni pedagógia⁵ gondolata a büntetések kiszabásánál megtalálható már *Ámosz prófétánál*. Jahve jól átgondolt terve szerint a csapások egész sorozatát bocsátja a népre azzal a szándékkal, hogy általuk a nép a javulás útjára térjen.⁶ Ez a szempont vezette Jahvét Ózeás szerint a fenyítékek, csapások, az ország fogságra vetésének végrehajtásában, ez a pusztában való vezetés idején is.⁷

¹ Iz. 28, 33 skk.; 10, 5 skk.; 14, 24.

² Óz. 6, 7; 8, 1.

³ Ex. 34, 6.

⁴ Iz. 49, 15; 54, 8. 10; Jer. 31, 20; Óz. 11, 8; Jóel 2, 13; Ám. 7, 2—6; v. ö. Neh. 9, 17. 31; Zs. 86 (85) 15; 103, 8.

⁵ E. Sellin: *Theologie des Alten Testaments*. 102. o.

⁶ Ám. 4, 6—11; 7, 1—6.

⁷ Óz. 2, 8. sk. 16; 3, 3—5; 5, 15; 6, 1—3; 11, 11; 14, 2. skk.

Ámosz hivatkozik Istennek Izrael iránt való gondviselő szeretetére. Jahve segítette meg Izraelt az erős és hatalmas népekkel szemben, ő táplálta gondviselő kegyelmével a pusztában, gondoskodott minden szükségéről, őrizte mint szeme fényét.¹

A külső sikereken kívül lelki áldásokkal is megáldotta népét az Úr. Prófétákat és názirokat támasztott, hogy beszédükkel, példájukkal tanítsák a népet az Ő szolgálatára. A próféták tehát Isten kegyelmének hírnökei, az Ő akaratának eszközei, meghívásuk, szolgálatuk Istennek népe iránt való szeretetét mutatja.² Többször szól Ámosz Izraelről Jahve nevében, mint az «én népemről».³

Jahve különös szeretete népe iránt, amennyiben ez a megfoghatatlan szeretet-hatalom Isten szentségébe van beleágyazva, s mintegy abból ered, az isteni szentségnek belső lényegét alkotja, megfoghatatlansága Isten személyi voltára vezethető vissza.

Ózeás próféta ragadja meg főnségesen⁴ Isten szentségét erről az oldalról, kifejti miként párosul az isteni hatalom a jóságos szeretettel, s miként érvényesül Izraellel szemben :

«Hogy adhatnálak oda téged Efraim?

Hogy szolgáltathatnálak ki téged Izrael? . . .

Nem cselekszem haragom heve szerint,

Nem rontom meg Efraimot ismét,

כִּי אֵל אֶלֶּיךָ יְהוָה בְּקִרְבָּה קָדוֹשׁ

(Mert én Isten vagyok és nem ember,

Szent, aki közötted vagyok)».⁵

A próféta itt csodálatos mélységben ragadja meg Isten személyiségének titkát Izraellel való megfoghatatlan viszonyában, működésében.

Jahve a választott nép történetének minden eseményét a nép javára intézi,⁶ olyan öröme telt az Úrnak Izraelben, mint a pusztai vándornak, amikor útján váratlanul szőlőre bukkan.⁷

Főképp *Izaiás* hirdeti, hogy a választott nép veresége, az ellenség pillanatnyi, átmeneti győzelme még nem ok Izrael szá-

¹ Ám. 2, 10 ; v. ö. Ex. 19, 4 ; Deut. 32, 10 ; Jer. 2, 2.

² Ám. 2, 11.

³ Ám. 7, 15 ; 8, 2 ; 9, 10.

⁴ V. ö. R. Horst : Die Zwölf Kleinen Propheten. Tübingen, 1938. 44. o.

⁵ Óz 11, 8 sk.

⁶ Iz. 26, 12.

⁷ Óz 9, 10.

mára, hogy kétségbevonja Jahvének népe iránt való szeretetét, hiszen Jahve szentségéből következik, hogy hűségesen ragaszkodik népével kötött szövetségéhez: «A mi Jahvének szava (דְּבַר אֱלֹהֵינוּ) mindörökre áll».¹ «Én Jahve meghallgatom őket, én Izrael Istene nem hagyom el őket».²

Jahvet bölcs tervszerűség vezeti a népével szemben való büntetések kiszabásánál. Büntetésének végső célja nem népének megsemmisítése, hanem annak megtérítése.³

A választott népnek be kell látnia, hogy megérdemelte a büntetést,⁴ Jahve tökéletesen és örömet megbocsát végtelen irgalmában a megtérőknek.⁵

Izaiás Jahvét «*Izrael Szentje*»-nek nevezi (29-szer az egész könyvben)⁶, ezzel jelzi az egyedülálló és magas méltóságot, mellyel Izrael Istene szemben áll az emberekkel. Izrael Szentje állandó, hűséges segítő: szent hely, ahova oltalomért biztosan folyamodhatnak. *Ő Izrael népének atyja* (אָב),⁷ még akkor is, amikor az nem engedelmeskedik neki.⁸ Jahve, az Erős Isten (אֱלֹהֵי גִבּוֹר)⁹ *Izrael királya* (מֶלֶךְ-יִשְׂרָאֵל)¹⁰, *Jákob erőssége* (אֲבִיר תְּקֻבָּה),¹¹ Izrael köszirtje (צוּר יִשְׂרָאֵל).¹²

Izrael Jahve népe, és Jahve Izrael Istene.¹³ Izrael Jahve szolgálója (עַבְדֵּי)¹⁴, de nemcsak szolgálója, hanem fia és leánya (בֶּן; בַּת),¹⁵ Izrael a «nemzetek elseje» (רִאשׁוֹן הַגּוֹיִם).¹⁶

¹ Iz. 40, 8.

² Iz. 41, 17.

³ Iz. 28, 27. skk.; 30, 18; Jer. 29, 11.

⁴ R. Press: Das Ordal im alten Israel I—II. ZAW. 1933. 243 sk. o.

⁵ Iz. 1, 18.

⁶ S. Mandelkern: Veteris Test. Concord. Hebraicae et Chaldaicae. 1925. ed. 2. 1015. o.

⁷ Iz. 63, 16; 64, 8; v. ö. Iz. 1, 2; Jer. 31, 9. 20.

⁸ Fr. M.—J. Lagrange: La paternité de Dieu dans l'Ancien Testament. R. B. V. 1908. 485. o.

⁹ Iz. 10, 21.

¹⁰ V. ö. Iz. 41, 21; 43, 15; 44, 6; 52, 7.

¹¹ Iz. 49, 26; 60, 16.

¹² Iz. 30, 29; V. ö. Iz. 17, 10.

¹³ Iz. 40, 1. 27; 41, 10. 13 sk. 17; 43, 3. 20; 45, 3. 15; 48, 2. 17; 51, 15. 22; 52, 4 sk. 9; 54, 6; 55, 5.

¹⁴ Iz. 41, 8. sk.; 42, 1. 19; 44 1. sk. 21; 45, 4; 48, 20.

¹⁵ Iz. 43, 3; V. ö. Dt. 14, 1; Iz. 30, 1. 9; Jer. 3, 14. 22.

¹⁶ Jer. 31, 7.

A próféták hirdetik, hogy Jahve maga harcol népéért Izrael ellenségeivel.¹ Az önmagára támaszkodás, a más népekkel való szövetkezés semmit sem használ. Jahvénak népe iránt való szeretete elég biztosíték arra, hogy őt minden körülmények között megvédi.²

Mindent, amit Izrael véghezvisz, alapjában Jahve viszi véghez Izraelért. Ezért imádkozik így Izaiás próféta: «Jahve, te adsz nekünk békességet, hisz minden dolgunkat *értünk* cselekedted.³

Izaiás lelkesen hirdeti Jahve szent (kadôs)⁴ szeretetét népe iránt. Mindig új hangon dicsóiti Jahve kimeríthetetlen megmentő szeretetét. Az eltaszított, rabszolgaságra lealacsonyított s megbecstelenített magtalan özvegyet, Sion, Jahve megszabadítja nyomorából, szégyenéből, ismét gyermekekben gazdag fejedelemnővé teszi, s elárasztja boldogsággal.⁵

Jahve mindig a legnagyobb szeretettel karolja fel népét,⁶ szeretete népe iránt sokkal nagyobb, mint akár a leggyöngédebb anyáé gyermeke iránt: «Hát elfeledkezhetik-e az anya gyermekéről, hogy ne könnyörüljön méhe fián? És ha elfeledkeznének is ezek, én terólad el nem feledkezem».⁷

Habakuk a «Szent»-ben bizakodik, akinek szentségével ellenkeznek, ha megengedné a választott nép ellenségeinek diadalmaskodását.⁸ Mihelyt a büntetés mértéke betelik, Jahve kivonul népe megszabadítására⁹, s leveri Izrael ellenségeit.

Izaiás szemében Círust Ízrael kedvéért hívja Jahve: «Az én szolgámért, Jákobért és kiválasztottamért, Izraelért szólítottalak neveden és adtam dicső nevet neked,¹⁰ noha nem ismertél».¹¹

Jahve megítéli a népet bűnei miatt, de azért szereti és vissza-

¹ Iz. 17, 12 skk.; 30, 7; 41, 10; Hab. 3, 3 skk.

² Óz. 6, 11; Ez. 10, 20.

³ Iz. 26, 12.

⁴ Mészáros i. m. 54. o.

⁵ Iz. 40, 2; 49, 14 skk. 20 skk.; 50, 1; 51, 17 skk.; 52, 1 skk.; 54, 1 sk. 6 sk.; 60, 4 skk. 15; 62, 4.

⁶ Iz. 63, 8.

⁷ Iz. 49, 15.

⁸ Hab. 1, 12.

⁹ Hab. 3, 13.

¹⁰ Vulg.: «assimilavi te».

¹¹ Iz. 45, 4.

fogadja a megtérés után. Védelmébe veszi¹ Izrael «maradékát»,² összegyűjti a világ minden részéből és visszavezeti hazájába: «Mivel kedves vagy és én szeretlek, embereket³ adok neked és népeket a te életedért».⁴

Izaiás a babiloni fogságot a «nyomorúság olvasztókemencéjének» mondja és a választott népet erkölcsileg megtisztító tűzhöz hasonlítja.⁵

E tisztulás után Jahve a szent maradéknak odaadja a maga dicsőségét (kābōd-ját): «Szabadítást adok Sionon és dicsőséget adom Izraelnek».⁶ Majd örök szövetséget köt velük,⁷ s az ítéletben megtisztult maradéknak «a seregek Ura lesz dicsőséges koronája».⁸

Jeruzsálem az Úrnak szeretett jegyese lesz,⁹ boldogság és béke vár rá.¹⁰ A régi romokat helyreállítják,¹¹ s az új Sion az Úr különös oltalma alatt fog állni.¹²

Izaiás kortársa, Mikeás próféta hasonlóképpen dicső jövődőt, megszabadítást ígér a megtisztult maradéknak. A fogság tisztulás lesz Izrael népe számára: «Gyötrődjél csak sokat Sion leánya... ott szabadulsz majd meg, ott vált ki majd téged Jahve ellenségeid kezéből».¹³ Jahve összegyűjti a megtisztult maradékot és visszavezeti¹⁴ a helyreállított Sionba,¹⁵ ahol az Úr lesz a király.

Jeremiás rámutat arra, hogy Jahve megfenyíti népét, de a büntetés javára fog szolgálni.¹⁶ Jahve biztosította népét, hogy

¹ Fr. R. de Vaux O. P.: *Le «Reste d'Israël» d'après les prophètes*. R. B. XLII. 1933. 530 skk. o.

² V. ö. Iz. 1, 9; 10, 21 sk.; Ám. 3, 12.

³ יְהוּדָיִם helyett a valószínű olvasás: יְהוּדִים. V. ö. Kittel—Kahle: *Biblia Hebraica*, Stuttgart ab 1929. ad. Jes. 43, 4.

⁴ Iz. 43, 4.

⁵ Iz. 48, 10.

⁶ Iz. 46, 13.

⁷ Iz. 61, 8.

⁸ Iz. 28, 5.

⁹ Iz. 61, 10. sk.

¹⁰ Iz. 66, 10—16.

¹¹ Iz. 61, 4.

¹² Iz. 54, 11—17; 62, 1—5.

¹³ Mik. 4, 10.

¹⁴ Mik. 2, 12 sk.

¹⁵ Mik. 4, 6—8.

¹⁶ Jer. 10, 24; 30, 11; 31, 18.

iránta nem szűnik meg szeretete¹: «örök szeretettel szeretlek téged.»² Ózeás és Jeremiás Jahve és a választott nép viszonyát a jegyeseknek, a férjnek és a feleségnek viszonyához hasonlítja és Izrael szövetségtörését, bálványimádását paráználkodásnak mondja.³ Jahve egyúttal Izrael atyja, pásztora⁴; Izrael népe a szólóvessző, Jahve a gazdája.⁵

Ezekiel úgy mutatja be a babiloni fogságot, mint Jahve nagy nevelőmunkájának tényét.⁶ Isten szeretetéből, jóságából tudja meg Izrael, hogy «én, Jahve vagyok az, aki megszentelte őket».⁷

Gyönyörűen fejezi ki Zakariás próféta Jahve különös szeretetét népe iránt: «Igy szól a seregek Ura: Dicsőség után küldött engem a nemzetekhez, akik fosztogatnak titeket, mert aki hozzátok nyúl, *szemem fényéhez nyúl*».⁸

3. Az üdvösség rendje.

A prófétai könyvek kidomborítják, hogy Isten a történet irányításával az üdvösség rendjének megvalósítását, az üdvözítés tervének végrehajtását is célozza. E célját a prófétai szemléletben a kiválasztott nép felett való uralma biztosításával, majd ennek közvetítésével a világ összes népe felett való uralkodása megvalósításával akarja elérni az eljövendő messiási korban.

A próféták jövendölő részletei ugyanis nem hagynak kétséget azíránt, hogy az üdvösség nemcsak Izraelnek van kilátásba helyezve, hanem Izrael reményében része van az egész emberiségnek.

Izrael Istenét és Urát legkésőbb már a királyok korában népe királyának tartják,⁹ aki kizárólagos joggal akar uralkodni népe felett, s beavatkozik a világ folyásába, ha valaki el akarja ezt a jogot vitatni tőle.

¹ Jer. 3, 1. 12. 22.

² Jer. 31, 3.

³ Jer. 2, 2—5; 3, 1—3; 3, 20—22; 13, 27; Óz. 1, 2 skk.; 2, 16. 19.

⁴ Jer. 31, 9. sk.

⁵ Jer. 2, 21; v. ö. 5, 1—7.

⁶ Ez. 20, 35 skk.; v. ö. P. Heinisch: Das Buch Ezechiel. Bonn, 1923.

103. o.

⁷ Ez. 20, 12.

⁸ Zak. 2, 12. b.

⁹ V. ö. Ex. 19, 4—6. 15; Num. 23, 21; Dt. 35, 5; Zs. 24 (23) 7; 29 (28) 10; Iz. 6, 5; Ám. 5, 26.

Figyelembe kell vennünk, hogy Izrael állama teokratikus állam¹ volt, tulajdonképpen való uralkodójuk, királyuk Jahve, és így érthető a Jahve-tisztelő Izraelnek felfogása, hogy nemcsak valláserkölcsei tekintetben, hanem a politikai életben is Jahve akaratára az irányadó.

Ezért tekinti pl. Ózeás próféta és a Sámuel könyv a földi királyságot az isteni királyságtól való egyenes elszakadásnak és süllyedésnek, amely egyúttal Izrael főbüne. Ezt Jahve kíméletlenül megtorolja.²

A próféták Jahve uralmának biztosítását tűzték ki politikai programul. Hirdetik, hogy Jahve irányítja népének sorsát, őt kell tartaniok mindenkinek felett való legfőbb hatalomnak. Hozzá képest a pogány királyok semmik; gyámoltalan, segíteni nem tudó teremtmények. Óvják a népet, a királyokat az idegen népekkel való szövetekezéstől, részint azért, mert az ilyen politikai szövetekezések mindig idegen szokásoknak, különösképpen a bálványimádásnak a meghonosodására vezettek, másrészt az idegenekkel való szövetekezés a Jahve hatalmába, segítségébe vetett bizalom csökkenését is jelentette. Tehát a teokrácia fenntartása érdekében kell ápolni a békét és nyugalmat.³

Jeremiás óvja népét az egyiptomiakkal és az asszírokkal való szövetekezéstől: «És most mi indít téged az egyiptomi útra, zavaros Nilus vizének ivására? És mi indít téged az asszíriai útra, Eufrát vizének ivására? . . . Tudd meg és lásd: mily ártalmas és keserves dolog, hogy elhagytad az Urat, a te Istenedet».⁴

E cél érdekében az isteni igazságszolgáltatásra figyelmeztetik a népet és Izrael elé a jövő büntetések képeit rajzolják.⁵ A nép büne, hűtlensége miatt Jahve napja a borzadás, sötétség és pusztulás napja lesz.⁶

Másrésről azonban arról sem feledkeznek meg, hogy a nagy megpróbáltatásokon keresztülmenő népet bátorítsák, óvják a csüg-

¹ V. ö. Tihanyi i. m. 87. o.

² Bír. 8, 23; I. Sam. 8, 4 skk.; Óz. 7, 3; 8, 10; 3, 4; 9, 15; 13, 15. sk.

³ Tihanyi i. m. 88. o.

⁴ Jer. 2, 18—19; v. ö. Jer. 2, 36—38.

⁵ V. ö. Jer. 1, 14; 4, 5 skk.; 4, 13. 15. 20. 30; 25, 11; 21, 4 skk.; 37, 7 sk.; 38, 18; 39, 5.

⁶ V. ö. Jóel 2, 10; 2, 31; 3, 15; Ám. 5, 18; 8, 9; Mik. 3, 6.

gedéstől, s így megtartsák a Jahvé-tiszteletben, a Jahve iránt való bizalomban.

Nincs egy sem a próféták között, aki az ítélet napjában a véget látná, sőt rámutatnak arra, hogy e mögött üdvösséget várnak s a nép boldogulását mondják előre *Jahve uralma*¹ és vezetése mellett, Jahve szándékának és akaratának megfelelően. Eljön majd az idő, amikor nemcsak Izrael ismeri el Jahvét egyedüli igaz Istennek, hanem minden nép Jahvéhez tér és *Jahve uralma alatt* boldog teokrácia fog kezdődni.

Ámosz a választott nép maradékát Isten jövődő uralma csirájának tekinti,² s utal arra, hogy Jahve azért állítja helyre Dávid házának uralmát, «mert az én nevem hangzott el felettük».³

Ózeás megjövendőli a fogságba menekülők megmentését, amikor is Isten ismét férje, ura lesz Izraelnek.⁴ Izaiás beszél Sion tisztító-ítéletéről és átalakulásáról, amelyet Jahve fog végrehajtani, hogy bebizonyítsa hatalmát népe felett, s elégtételt szerezzen magának ellenségein.⁵

Mikeás úgy ismeri a maradékot, amely a fogságból megmenekül, mint az új Izrael magvát,⁶ amely népen Jahve fog uralkodni. Ő az első, aki Jahvéról mint a nép királyáról beszél és őt mint az igaz pásztort szemléli.⁷

A legszebben és legvilágosabban a fogság előtti időben Szofonías próféta beszél — akinek szeme az eljövendő boldog korba tekintve — rámutat arra, hogy Jeruzsálem lakóinak örülniök és vigadniok kell, mert «király Jahve közötted, s nem kell többé félned semmi bajtól»,⁸ azaz Jahve királysága, uralma biztosíték arra, hogy Jahve maga fogja megoltalmazni a szent várost.

Jeremiásnál Jahve úgy akarja létrehozni uralmát, hogy új szövetségre lép népével.⁹ Ezekiel bemutatja Jahvét, mint a nép

¹ A. Weiser: Glaube und Geschichte im alten Testament. Stuttgart, 1931. 97. o.

² 9, 11.

³ 9, 12.

⁴ Óz. 2, 16 ; 14, 2 skk.

⁵ Iz. 1, 24 skk. ; v. ö. 28, 16.

⁶ Mik. 2, 12. sk. ; 4, 6. sk.

⁷ 4, 7 ; 2, 13.

⁸ Szof. 3, 15.

⁹ Jer. 31, 31 skk.

pásztorát, aki az egész világon szétszórt népét ismét összegyűjti hogy azután szentélyében ismét közöttük lakják.¹

A legvilágosabban hirdeti a küszöbön álló istenuralmat Izaiás: «Királlyá lett a te Istened».² Izaiás mellett a többi próféta is nagyon gyakran nevezi Jahvét királynak (מֶלֶךְ).³ Izaiásnál is, mint Mikeásnál és Ezekielnél Jahve mint király egyúttal a nép pásztora⁴; felszabadítja, visszavezeti, meggyógyítja népét, Sion új alapot kap, el nem múló szép fővárost, ahol Jahve lesz látható,⁵ ahova az ellenség nem is mer közeledni.⁶

Ez a gondolat a fogság után is tovább él, amikor is Jahve uralma szorosan véve az új templomhoz fűződik, amelyb emint lakóhelyébe fog bevonulni.⁷ Hangsúlyozzák a próféták, hogy a főséges és magasztos Isten uralkodni akar a minden bűntől és istentelenségtől megtisztított alázatos szent nép felett⁸; kiemelik az eljövendő benső kapcsolatot és közösséget Jahve és a nép között.⁹

Állandóan kicsendül a hang az ószövetségből, hogy Jahve mint egyedüli úr és király irányítja a történelem fonálát,¹⁰ s ő akar maradni az egész föld egyetlen királya.¹¹

Zakariás látja, hogy az összes népek rátámadnak Sionra, elfoglalják a várost, de Jahve megküzd a népekkel, királyukká lesz: egyedüli király és egyedülvaló Isten.¹²

E mellett a prófétai könyvek rámutatnak arra is, hogy Jahve üdvözítési tervében helye van nemcsak a választott népnek, hanem az idegen nemzeteknek is. Őket is eljövendő országa javaiban akarja részesíteni. Ezért Istennek az a célja, hogy elterjessze,

¹ Ez. 37, 26 sk.; 43, 7—9; 48, 35.

² Iz. 52, 7; 41, 21; 43, 15; 44, 6.

³ Iz. 6, 5; 33, 22; 41, 21; 43, 15; 44, 6; Jer. 8, 19; 10, 7. 10; 46, 18; 48, 15; 51, 57; Mik. 2, 13; 4, 7; Szof. 3, 15; Zak. 14, 9. 16. 17; Mal. 1, 14.

⁴ 40, 9—11.

⁵ Iz. 52, 8.

⁶ 54, 11 skk.

⁷ Agg. 2, 8; Zak. 2, 10—13; Mal. 3, 1 skk.

⁸ Iz. 57, 15; 60, 14; 62, 2 skk.; Zak. 13, 2; Mal. 3, 16.

⁹ Zak. 8, 3. 23. b.

¹⁰ V. ö. Iz. 33, 22; 24, 23; 25, 9; 26, 13.

¹¹ Zak. 14, 9 skk.

¹² 14, 1 sk.

ismertté tegye nevét a pogány népek között. Ez vezet számos esetben, amikor beavatkozik a világ folyásába.

Izrael maroknyi népének ősidőktől fogva nagy missziós feladata van,¹ amely egy jövődő világuralom reményével van összekötve. Rámutat erre már Mózes áldása Józsefekre vonatkozóan: «Népeket öklel... mindenfelé a földnek széléig».²

Ennek a reménynek mélyebb alapja abban a biztos tudatban gyökerezik, hogy Jahve, aki a népet kiválasztotta, minden más istennél hatalmasabb,³ hogy ő semmi más istent nem tűr maga mellett, ezért az idegen istenek tisztelőit ki fogja pusztítani.⁴ Ebből következik, hogy minden Izraellel ellenséges nép egyszer le fog veretni az ítéletben «Jahve napján».

Ezzel párhuzamosan halad a prófétáknál egy másik jövődőlés: a világ népei nemcsak Jahve haragjának és ítéletének tárgyai lesznek, hanem az ő áldásaiban és kegyelmeiben is részesülni fognak: Ábrahámban a föld minden nemzetsége meg fog áldatni.⁵

A próféták ennek a reménynek dogmatikai megalapozást adnak: Isten teremő egyetemessége⁶ zálog a megváltó Isten szándékainak egyetemességére, amint azt Izaiás hirdeti először nagy határozottsággal: «Ime a nemzetek világosságává tettelek, hogy üdvösségem légy a föld széléig».⁷

Ámosz megjövendőli, hogy az Izraelt megtisztító büntető ítélet után az egykor Dávid házához tartozó népek az új országhoz fognak tartozni.⁸

Míg azonban Ámosz csak Izrael szomszédairól beszél, Izaiás és kortársa Mikeás az egész emberiséget szemléletének körébe vonja.⁹ Megjövendőlik az időt, amikor a föld minden népe Sionra — amely itt mint második Sinai van kihangsúlyozva — fog zarándokolni, hogy ott Izrael Istenének tanítását, szavát hallják.

¹ W. Eichrodt i. m. II. 89. o.

² Dt. 33, 17.

³ V. ö. Ex. 15, 11 skk.

⁴ V. ö. Ex. 17, 14—16; Num. 10, 35; Bír. 5, 31.

⁵ V. ö. Gen. 12, 3; 18, 18; 22, 18; 26, 4; 28, 14.

⁶ Iz. 37, 16.

⁷ Iz. 49, 6; V. ö. Iz. 42, 1; 66, 18; 18, 7; 19, 21; 25, 6 skk.; Jer. 33, 9; Ez. 36, 23; 37, 28.

⁸ Ám. 9, 12.

⁹ P. Heinisch: Theol. d. A. Test. 280 o.

Sion világító tornya lesz a sötétség népeinek, mindenkit magához vonz és csodálatba ejt : «És sok nép megy és mondja : Induljunk és menjünk fel az Úr hegyére, Jákob Istenének házához, hogy utaira tanítson és ösvényein járjunk, mert Sionról jön a tanítás és az Úr szava Jeruzsálemből».¹

Sion dicsósége túlterjed a kicsi Kánaán határain és minden néphez eljut. Miután azonban minden nép fizikailag nem mehet fel oda,² ez szellemi elterjedést jelent. Ez a Sion felé való vonulás csak a messiási korban következett be, amit Izaiás a nagy és boldog messiási ország egyik tulajdonságaként rajzol elénk.

Sion az összes népek szemében mint középpont szerepel : «És leszen, hogy az utolsó napokban szilárdan áll az Úr házának hegye a hegyek tetején és kiemelkedik a dombok közül és hozzá tódulnak majd az összes népek».³

Sion világossága, híre túlelemelkedik minden hegyen és dombon, meglátják és megkívánva eljönnek a népek. Az idők végén, utolsó napokban kifejezések mindig a messiási korra utalnak.⁴

Az igazságszolgáltatás következtében a népek harci eszközeit a békés munka eszközeivé fogják kovácsolni, s így Sionnal mint vallási középponttal a béke országa fog bekövetkezni.⁵ Hiányzik itt Istennek, mint királynak határozott megjelölése, mint Zs. 48, 3.-ban, ahol Sion, mint a nagy király városa van megjelölve.

Amint Sion nemcsak a választott népnek, hanem minden hozzá sereglő népnek tanítója lesz, úgy a Messiás is minden népnek fejedelme lesz,⁶ Izrael királya, de egyben a világ királya is. Habakuk hirdeti, hogy a föld megtelik Isten uralmának ismeretével, mint a vizek befödik a tengert.⁷ Abban van ennek a reménynek gyökere, hogy a földön az összes népek Júdával szilárd egyiséget fognak alkotni, amelynek egyetlen uralkodója Izrael Istene lesz.⁸

¹ Iz. 2, 3.

² J. Knabenbauer : Comm. ad 2, 3.

³ Iz. 2, 2 ; V. ö. Mik. 4, 1—3.

⁴ J. Knabenbauer i. m. ad. Is. 2, 3.

⁵ Iz. 2, 4 ; v. ö. Mik. 4, 3 sk.

⁶ Iz. 11, 10.

⁷ Hab. 2, 14 ; V. ö. Iz. 45, 23 ; Zak. 14, 9.

⁸ Hab. 1, 10 skk. ; 2, 5 skk.

Szofoniás megjövendöli, hogy Jahve «megsemmisíti a földnek minden istenét és neki hódol majd kiki a maga lakóhelyén, a nemzetek valamennyi szigete».¹ Az ítélet után az összes népek «Jahve nevét hívják segítségül».²

Jeremiás szerint Jahve irgalma³ az ítélet után Izrael egykori ellenségeit maga felé fordítja,⁴ s ha a népek megtanulják Izrael útjait és az élő Istenre esküsznek, vagyis benne hisznek, ők is részesülni fognak a választott nép javaiban. Bűnbánóan jönnek akkor a föld határaitól és elismerik őt uruknak.⁵

A missziós gondolatnak klasszikus hirdetője *Izaiás könyvének második része*. Megtöri tele öntudattal a vallásnak néphez kötöttségét,⁶ s világosan felismeri, hogy a monoteista Jahve-vallás a föld többi népeihez is el fog terjedni. Nála Isten maga kihirdeti világosan, hogy előtte minden térd meg fog hajolni a földön.⁷

A próféta önmagát tekinti eszköznek,⁸ aki által — mint második Mózes által — fény, üdvösség és tanítás árad minden néphez, akik már várakoznak rá.⁹ Jahve az igazságot el akarja terjeszteni a választott nép által az összes nemzetekhez.¹⁰

A megmentett nép és prófétája, Jahve szolgálja tanuként állnak az egész világ számára¹¹ és Jahve missziós céljának megvalósításán munkálkodnak.¹² Amint a próféta teszi,¹³ úgy kell a népnek is hangosan hirdetni minden nép számára a menekülés isteni csodáját,¹⁴ s akkor be fog következni Jahve uralma a népek felett.¹⁵

Ezekiel szerint Szodoma, az erkölcsileg romlott világ kép-

¹ Szof. 2, 11.

² Szof. 3, 9.

³ V. ö. C. Orelli : Jesaja und Jeremia. München, 1891. 272. o.

⁴ Jer. 12, 15—17 ; v. ö. Jer. 3, 17.

⁵ Jer. 16, 19—21 ; v. ö. Jer. 4, 2 ; 33, 9.

⁶ V. ö. E. Sellin : Israelitisch-jüdische Religionsgeschichte. 93. o.

⁷ Iz. 45, 23.

⁸ V. ö. E. Sellin : Theologie des Alten Testaments. 120. o.

⁹ Iz. 42, 4 ; 49, 6.

¹⁰ Iz. 40, 5 ; 41, 5 ; 42, 4 ; 45, 6 ; 51, 4 sk. ; 52, 10.

¹¹ V. ö. G. Hölscher : Die Profeten. Leipzig, 1914. 328. o.

¹² Iz. 43, 10 ; 49, 6 ; 55, 4 sk.

¹³ Iz. 40, 9 ; 42, 10 sk. ; 51, 7.

¹⁴ Iz. 48, 20.

¹⁵ Iz. 51, 4 sk.

viselője, Jahve által az «új Jeruzsálemben» mint leány fog szerepelni.¹ Egy másik képen pedig bemutatja, hogy egy jelentéktelen sarj fává fog felnőni, amelynek ágai között fog lakni minden madár és szárnyas: minden nép befogadást talál a messiási országban, amely ennél fogva egyetemes lesz.²

Ezekielnél a világ népeinek megtérése nagyjából Isten ítélete által megy végbe, mely kinyilvánítja az igaz Isten hatalmát. A népek, amelyek jelenleg Isten ellenségei, az ítéletben meg fogják ismerni, hogy Izrael Istene egyszersmind minden nép Istene.³

A népek megtérése Jahve kinyilatkoztatásának a népekhez való elterjedése által fog bekövetkezni. Isten népének uralma meggyőzi a pogány népeket, hogy egyedül Jahvéban található az igazi üdvösség.⁴ Erre mutattak rá már a patriarchai jóvendölések, de ezt hangoztatják a próféták is.⁵ Akkor a népek és királyok mind meghódolnak Jahve előtt.⁶

A választott nép fogságra vetésénél missziós cél vezette Jahvét, hogy az egy igaz Isten hitét elvigye a pogányok közé és ott a Messiás befogadására előkészítse és alkalmassá tegye a talajt.⁷

A missziós gondolat tovább fejlődik a fogság utáni századokban is.⁸ Aggeus szerint az új templom imaház lesz minden nép számára, amint már Salamon imája ebben reménykedik⁹; a föld népei Jeruzsálembe tódulnak.¹⁰

Zakariás megjövendöli, hogy amikor Isten az égből ismét a templomba vonul, sok nép csatlakozik hozzá és az ő népévé lesznek¹¹; tiszteletére felvonulnak Jeruzsálembe.¹²

¹ Ez. 16, 53—61.

² Ez. 17, 22—24.

³ Ez. 25, 5. 7. 11. 17; 26, 6; 28, 22. 23. 26; 29, 6. 9. 16. 21; 30, 8. 19. 25; 32, 15.

⁴ V. ö. H. Schultze: Alttestamentliche Theologie. 592. o.

⁵ Jer. 3, 17; 16, 19; Ez. 36, 23. 36; 37, 28; Zak. 8, 21 skk.

⁶ Iz. 49, 7; 52, 13; 53, 12; 55, 5 sk.

⁷ V. ö. Tób. 13, 3 sk.

⁸ V. ö. H. Junker: Die Zwölf Kleinen Propheten. Bonn, 1938. II. Hälfte. 101 sk. o.

⁹ V. ö. I. Kir. 8, 41 skk.

¹⁰ Agg. 2, 6 skk.; v. ö. Iz. 56, 6. sk.; 60, 1 skk.

¹¹ Zak. 2, 11.

¹² Zak. 8, 20—23.

A zsoltárokból is kicsendül a remény, hogy minden nép Jahvének, mint királynak fog hódolni, s a népek fejedelmei Ábrahám Istenével együtt fognak gyülekezni.¹ A zsoltáros felszólítást ad a népeknek, hogy hirdessék Jahve csodatetteit.² A nemzetek ismerjék el őt királynak, egyezzenek meg az ő dicsőítésében,³ s neki hódoljanak.

Hogy az idegen népek Izraellel egyenjogúakká lesznek⁴ — szépen fejezi ki Iz. 19, 19—25: Egyiptom — mondja Jahve — «népem»-nek fog hivatni és Assur «az én kezem műve» lesz. A hit hirdetői elviszik az Úr tanítását a legtávolabbi nemzetekhez is.⁵ Ezt a gondolatot képviseli Jónás könyve⁶ is: Jahve meg akar könyörölni minden emberen.⁷

Minden nép el fogja ismerni a történelem végén Jahve egyetlen királyságát. Jahve a megtért népeket kegyelmeivel elárasztja, királyi lakomát készít számukra a szent hegyen, s akkor minden nép megszabadul a halál haragjától, a fájdalomtól és a könnytől.⁸

Miután a harag ítélete végbement, minden nép évről-évre Jeruzsálembe vonul, hogy a seregek Urának, mint királynak hódoljon.⁹ Jahve hatalma örök lesz, s neki fog engedelmeskedni minden király.¹⁰

4. Saját becsületének megvédése.

Az ószövetségi történeti könyvek tanítása szerint Jahve lényegéből következik, hogy ő népének legfőbb hadura, maga harcol népéért és népével, beleavatkozik a küzdelembe, s megveri az ellenséget.¹¹

¹ Zs. 47 (46) 10.

² Zs. 46 (45) 11 sk; 96 (95) 3.

³ Zs. 22 (21) 29; 47 (46) 2 skk.; 68 (67) 32 sk; 93 (92) 1 sk.; 97 (96) 1 sk. 6; 98 (97) 4 sk.; 99 (98) 1 sk.; 102 (101) 16; 117 (116); 145 (144) 13; 146 (145).

⁴ P. Heinisch: Theol. d. A. Test. 280 o.

⁵ Iz. 66, 19.

⁶ E. Sellin: Theologie des Alten Testaments. 121. o.

⁷ Jón. 4, 11.

⁸ Iz. 25, 6—8.

⁹ Abd. 21; Zak. 14, 16.

¹⁰ Dán. 7, 13, sk. 27.

¹¹ Ex. 17, 16; 18, 10; Józs. 10, 12—14; I. Krón. 16, 21.

Ebből kifolyólag alakul ki a próféták és a zsoltáros felfogása, amely szerint a választott nép sorsa szoros összefüggésben van Isten dicsőségével. Izrael háborúja egyszersmind Jahve háborúja, győzelme az ő győzelme is.¹ A nép dicsősége és szégyene a nép Istenére is átháramlik.

Jahvénak tehát be kell avatkoznia az események folyásába az ő becsülete miatt,² mert ha elhagyja népét, s nem avatkozik be sorsába, a pogányok ebből Jahve gyengeségére fognak következtetni.³

Erre mutat rá az az ima is, amelyet Jóel próféta ad a papok ajkára: «Könyörülj Jahve, könyörülj népeden és ne bocsásd szidalomra a te örökségedet, hogy uralkodjanak rajta a pogányok. Miért mondják a népek között: hol az ő Istenük?»⁴

Az ókori keleti felfogás szerint ugyanis, ha egy népet legyőztek, tulajdonképpen ama nép istenét győzték le; ilyenkor aztán gúnyosan kérdezte az ellenség: «Hol van hát az Istenük?»⁵

E gúny annál fájdalmasabban hatott az izraelitákra, mert szentül meg voltak győződve, hogy az az Isten, akit ők imádnak, az egyedül igaz Isten és «rajta kívül nincsen más Isten». ⁶ Tudták jól, hogy az ő végtelen fölségéhez, hatalmához, nagyságához hasonlítani sem lehet a bálványokat⁷, azok hozzá képest hitvány, tehetetlen semmik.⁸ Ahol Jahve működik, ott nem létezik más Isten. Jahve nem tűr meg maga mellett más isteneket,⁹ ahogy ezt magáról ki is nyilatkoztatta Izraelnek.¹⁰

Izaiás szerint Babilont is azért sujtja Jahve haragja, mert azt mondta szívében: «Én vagyok és rajtam kívül nincs más».¹¹ A zsol-

¹ V. ö. Ex. 17, 16; I. Sam. 25, 28.

² P. Heinisch: Theol. d. A. Test. 274 o.

³ V. ö. Judit 7, 20 sk.; Zs. 113 (112) 2.

⁴ 2, 17.

⁵ Judit 7, 21; Zs. 113 (112) 10; v. ö. II. Kir. 18, 33 sk.; 19, 11 sk.; Iz. 36, 18 sk.; 37, 11 sk.

⁶ Iz. 44, 6. 8; 45, 5. 6. 18. 22; 46, 9.

⁷ Iz. 40, 18. 25; 44, 7; 46, 5.

⁸ Jer. 2, 26 skk.; 10, 15; 14, 22; 51, 17 skk.

⁹ E. Sellin: Isten szentségének egy fontos vonását látja ebben. Theologie des Alten Testaments. 30. o.

¹⁰ Ex. 20, 3—5; Józs. 24, 19 sk.: **אֵל קָדוֹשׁ** és **קָדוֹשׁ** egy értelemmel. V. ö. Hänel: Die Religion der Heiligkeit. Gütersloh, 1931. 76 o.

¹¹ Iz. 47, 10.

táros is elsősorban azért kéri az Úr segítségét, beavatkozását, hogy a választott nép szomorú helyzetéből ellenségei Isten tehetetlenségére ne következtesse, s ezáltal ne süllyedjen Jahve a tehetetlen mitológiai istenek színvonalára.¹ Ha Jahve nem avatkozik be, a pogányok azt hiszik, hogy gyöngé arra, hogy népét a fogságból kiszabadítsa.²

Ezekiel szerint a Jahve és Izrael népe között fennálló szövetség folytán a választott nép ellen irányuló gyalázó szavak magát Jahvét is megsértették, mert Edom s általában a pogány népek Jeruzsálem pusztulásában Jahve gyöngeségének jelét látták.³ Pedig, mint Izaiás mondja, Jahve keze nem rövid, nem kicsiny és nem is erőtlén, hogy népét meg ne tudná védeni.⁴

Jahve önmagát és szentségét akarja megdicsőíteni, s ezáltal becsületét megvédeni a világ nemzetei előtt a Góg fölött végrehajtandó igazságos ítélettel.⁵ Jeruzsálem és népe, melynek sorsa eddig átokszó volt a pogányok ajkán, a babiloni fogságból való kiszabadulás által Jahve nevének dicsőségére lesz.⁶

Az Úr a saját dicsőségét és becsületét tartotta szeme előtt, amikor Izraelt minden bűne mellett sem törölte el a föld színéről, hogy a pogányok ebből Jahve tehetetlenségére ne következtesse: «Önmagamért, *önmagamért cselekszem*, hogy káromlás ne érjen engem és dicsőségemet másnak nem adom».⁷ Izrael hálátlanságát önmaga dicsőségére törli el: «Ki eltörlöm gonoszságaidat *önmagamért . . .*»⁸

Az Izraelre váró nagyszerű jövő nem a nép érdeme, hanem az vezeti Jahvét, hogy ezáltal önmagát megdicsőítse: «Nem tiértek cselekszem, Izrael háza, hanem az *én szent nevemért . . .*»⁹. Jahve azért ad dicsőséges jövőt választottainak, hogy saját nevének szentségét az egész világ előtt megmutassa.¹⁰

¹ Zs. 113 (112) 10; v. ö. Ez. 36, 23.

² Zs. 42 (41) 4; 79 (78) 10.

³ Ez. 35, 12 sk. V. ö. Pataky: Ószövetségi Szentírás a Vulgata szerint. III., Budapest, 1934. 551. o.

⁴ Iz. 50, 2; 59, 1.

⁵ Ez. 38, 16; 39, 21.

⁶ Jer. 33, 9.

⁷ Iz. 48, 11.

⁸ Iz. 43, 25.

⁹ Ez. 36, 22 sk.; v. ö. Iz. 52, 5 sk.

¹⁰ Ez. 39, 25.

Ezekiel szerint Ámmonnak az ítéletben kell megismernie Jahve nagyságát, épígy Moábnak, Edomnak és a filiszteusoknak.¹

A Szidont sujtó ítélet megdicsőíti Jahvét és nyilvánvalóvá teszi szentségét, mert megmutatja, hogy ő az egész világnak igazságos bírāja.²

¹ Ez. 25, 7. 11. 14. 17; v. ö. 36, 36.

² Ez. 28, 22.

V. MIKÉPPEN IRÁNYITJA ISTEN A TÖRTÉNETET?

1. Eszközül használja a népeket kiválasztott népe ellen és egymás ellen.

Jahve, mint az egész világnak végtelenül hatalmas Istene, felhasználja gondviselési terve szerint az országok erejét és gonosz-tettét annak a végső célnak érdekében, melyet maga elé tűzött.

Ez történt már a pusztai vándorlás közben, amikor az ámálekíták és kánáneusok által büntette meg népét.¹ Salamonnak ellen-séget támasztott az edomita Hadad és az arám Rázon személyében.²

Illés és Elizeus szemében az arámok nem egyszerűen mint idegen nemzet szerepeltek, hanem mint Jahve által előkészített büntetőeszköz az elfajult nép ellen.³

Hogy Jahve a népeket szolgálatába állítja, különös hang-súllyal a próféták emelik ki.⁴ A királyok és országok tetteit mintegy Jahve tükrébe helyezik, rámutatnak arra, bemutatják, miképpen szerepelnek a birodalmak az isteni terv tudatlan végrehajtóiként.

A föld népei önmagukban teljesen tehetetlenek, Isten vég-telen fönségével szemben pedig elenyésznek: «Ime a népek mint egy csöpp a vederben⁵ és mint egy porszem a mérlegserpenyőben, olyanoknak tekintetnek . . . a népek semmik őelőtte, a semmiségnél és ürességnél is alábbvalóknak tartja».⁶

Ha Jahve nem akarja, akkor a világhatalmak semmit sem tehetnek népe ellen: «Szójeteek csak tervet, meghíúsul! Beszéljeteek csak, meg nem valósul!»⁷

¹ Num. 14, 42 skk.

² I. Kir. 11, 14. 23.

³ I. Kir. 19, 15 skk.; II. Kir. 8, 10 skk.; 13, 3.

⁴ V. ö. W. Eichrodt i. m. II. 89. o.

⁵ V. ö. Bölcs. 11, 22 sk.

⁶ Iz. 40, 15—17.

⁷ Iz. 8, 10.

Jahve zászlót emel az asszír hadseregnek,¹ füttyszóval előhívja a távoli népet,² hogy büntető ítéletét végrehajtsa. Ez az ő szerepe és feladata, ezt a megbízást kapta Jahvétól:³

הוֹרֵי אַשּׁוּר שָׁבֹט אֱמִי וּמִטְהֵרֵהָ בְּיָדָם נָעֲמִי («Jaj Assurnak! Ő az én haragom vesszeje és botja, az ő kezükre bízam bosszuállásomat.»)

Asszíria tehát Jahve kezében *vessző, pálca*, amellyel megveri népét. Jahve *küldi* az asszírokat,⁴ megparancsolja nekik a pusztítást.

Ezért kíván Asszíria királya tökéletes meghódolást Ezekiás királytól, mert nem a saját akaratából vonult Júda ellen,⁵ hanem az Úr adta neki a parancsot.

Ilyen értelemben beszél Izaiás az egyik leghatalmasabb birodalomról. Nem emberi erőnek tulajdonítja a háborút, csapást, amit okoz, hanem Jahve akaratának megvalósulását szemléli benne.⁶

Az asszírok a legkevésbé sem okai a győzelemnek, csupán eszközei az Úrnak, s nélküle teljesen tehetetlenek. Ezért dicsekvésük oly ostobaság, mintha a fejsze vagy a fűrész felfuvalkodnék a mesterember kezében.⁷

Jeremiás szerint Nábukodonozor és hadserege a büntető isteni ítéletnek végrehajtója Júda és a vele szomszédos nemzetek felett: «*Pörölyöm* vagy te nekem, hadi fegyverem és nemzeteket zúztam össze veled és országokat pusztítottam el veled.»⁸

Jahve Babilonnak haragja borával telt serleget nyújtott, hogy adjon inni belőle a nemzeteknek, melytől védtelenek lesznek vele szemben: «Vedd el kezemből e harag borának poharát és itasd meg vele mindama nemzeteket, akikhez én küdelek téged.»⁹

A próféta Isten haragját, büntetését mondja az Úr kelyhének,¹⁰ melytől a népek megtántorodtak. Gyakori bibliai kép.¹¹

Babilon *aranyserleg* volt az Úr kezében, mert az Úr a bűnös

¹ Iz. 5, 26; v. ö. 13, 2; 18, 3; 30, 17.

² Iz. 5, 26; v. ö. 18, 3.

³ Iz. 10, 5; v. ö. 5, 26; 7, 18; 8, 7; 28, 1—4.

⁴ Iz. 10, 6.: אֲשֶׁר־יִשְׁלַח

⁵ V. ö. II. Kir. 18, 25.

⁶ V. ö. J. Knabenbauer: Comment. ad. Iz. 10, 6.

⁷ V. ö. Iz. 10, 15.

⁸ Jer. 51, 20; v. ö. 50, 23; a בָּלִי helyett megszokottabb olvasás: בָּלִי

⁹ Jer. 25, 15. b.

¹⁰ J. Knabenbauer: Comment. ad Jer. 25, 15.

¹¹ V. ö. Zs. 75 (74) 9; Iz. 51, 22; Jer. 13, 13; Ez. 23, 32; Abd. 16; Hab. 2, 16.

nemzetek megbüntetésére használta fel : «Aranyserleg volt Babilon Jahve kezében, amely megrészegíté az egész földet ; a nemzetek ittak az ő borából, azért tántorodtak meg a nemzetek».¹

Nábukodonozor Jahve ítéletének végrehajtó eszköze. Általa sanyargatja meg Jahve a nemzeteket : «Vasjármot vettem mind e nemzetek nyakára, hogy szolgáljanak Nábukodonozornak, a babiloni királynak».²

Jahve parancsára meghódítja Nábukodonozor a Júdával szomszédos népeket,³ ostromolja Tirust és Egyiptom ellen fordul.⁴

Jahve eszközül használja a népeket kiválasztott népének nemcsak megbüntetésére, hanem megszabadítására is. Círuszt az Isten hívja⁵, küldi, hogy a száműzött népet megszabadítsa : «A népeket kezébe adja és királyok felett uralkodóvá teszi».⁶ Círusnak Izrael megszabadítása a feladata : «Ki azt mondja Círusnak : pásztorem, és véghezviszi minden akaratomat».⁷

Akit Jahve eszközül felhasznál, azt Jahve vezeti és minden akadályt ledönt előtte : «Igy szól Jahve felkentjéhez⁸ Círushoz, kinek jobbát megfogtam, hogy meghódoltassak előtte népeket és a királyok ágyékát megoldjam, ő előtte megnyissam az ajtókat és a kapuk be ne zárassanak».⁹

A próféta Círuszt az Úr «felkentjének» nevezi, mint Jahve választottját és «tervének emberét».¹⁰

Jahve megfogta az ő jobbát (használóképpen mint Jahve szolgáljaát : Iz. 42, 6), azaz hívta őt és pedig nagy feladatra Izraelre és az egész világra vonatkozóan. Hivatása abban áll, hogy Jahve segítségével rábizott feladatát diadalmasan fogja végrehajtani.

Valójában tehát Jahve vívja ki a győzelmet, ő tiporja le

¹ Jer. 51, 7.

² Jer. 28, 14.

³ Jer. 27, 1—7.

⁴ Ez. 29, 18 ; 30, 24 sk. ; 32, 11 skk.

⁵ Iz. 41, 2 skk. ; 45, 1 skk. ; 46, 11 ; 48, 15.

⁶ Iz. 41, 2b.

⁷ Iz. 44, 28.

⁸ Etimológiailag a **מָשַׁח** gyök jelentése : ungere (kenni, megkenni). Ebből származó főnév **מָשַׁח** : felkent (unctus : *χριστός*).

⁹ Iz. 45, 1.

¹⁰ V. ö. Iz. 46, 11. A próféták korában «felkent» terminusz technikusza lett az Istentől kiválasztott politikai és vallási vezetőknek, amint Zakariás Zorobábelről mondja (4, 14), hogy az Úr felkentje.

előtte a népeket. Az ágyék a keletiek népies felfogása szerint az erő székhelye; az ágyék megoldása tehát az erő elvételét jelenti.

Izaiás szerint Jahve a médeket szent háborúra hívja fel Babilonia ellen.¹ A seregek Ura megjelenik, mint a hadsereg Istene,² mint a sereg parancsnoka,³ alattvalói az ő büntetését hajtják végre Babiloniával szemben: «Jönnek ők messze földről, az égnek végéről,⁴ az Úr és haragjának eszközei, elpusztítani az egész földet».⁵

Jahve nemcsak az idegen népeket használja fel választott népe ellen, a választott nép is lehet eszköz Jahve kezében az idegen népek ellen.⁶

Az Edom fölötti büntető ítéletet az általa megvetett és bántalmazott zsidó nép fogja végrehajtani: «És Jákob háza tűz lesz és József háza láng; Ézsau háza pedig pozdorja; és meggyújtják és megemésztik őket».⁷

Erre mutat rá Ezekiel is: «És bosszúmat állom Edomon népemnek, Izraelnek keze által».⁸ Júda és Efraim az Úrnak harci eszközei: íja és nyila, mellyekkel ellenségei ellen küzd: «Mert kiteszitem magamnak Júdát, mint íjat és megtöltöm Efraimot . . .»⁹

A választott nép kezébe adja Jahve Tirust, Szidont és a filiszteusokat a büntetés végrehajtására: «És adom a ti fiaitokat és leányaitokat Júda fiainak kezébe».¹⁰

A legváltozatosabb kifejezésmódokkal jelzik a próféták Isten okságát.

Jahve *elküldi* Asszíriát: **בְּגִרִי חֶקֶה אֲשַׁלְחֶנּוּ** (= elküldöm őt a gonosz nemzet ellen)¹¹; *elküldi* Nábukodonozort a választott nép ellen, Egyiptom ellen: **שִׁלְחָה וְלָקַחְתִּי** (= elküldöm és elhozom).¹²

¹ Iz. 13, 3. 17.

² Fischer: Das Buch Isaias ad 13, 4. V. ö. I. Sam. 17, 45.

³ V. ö. Jóel 2, 11.

⁴ A médek határa ugyan nem volt túlságosan messze Babiloniától, de nagy-kiterjedésű volt kelet és észak felé. Valóban az ókorban ismert világ «szélén» laktak. V. ö. Fischer: Das Buch Isaias ad. 13, 5.

⁵ Iz. 13, 5.

⁶ P. Heinisch: Theol. d. A. Test. 267 o.

⁷ Abd. 18.

⁸ Ez. 25, 14.

⁹ Zak. 9, 13; v. ö. 12, 6.

¹⁰ Jóel 4, 8.

¹¹ Iz. 10, 6.

¹² Jer. 25, 9; 43, 10.

Feltámasztja Júda ellen a káldeusokat : בִּירְהֲנִי מִקִּים (= mert íme én felkeltem)¹; הֲנִי מַעִיר (= íme én feltámasztom)²; *feltámasztja* Círuszt a választott nép kiszabadítására, Babilon leverésére: הָעִיר (= feltámasztotta)³; כִּי הִנֵּה אֲנִי מַעִיר (= mert íme én feltámasztom.)⁴

Kezébe adja Nábukodonozornak Júdát, Jeruzsálemet, az idegen nemzeteket: וְאֶתְנֵם בְּיָדָךְ (= és kezébe adtam őket)⁵; בְּיָד נְבוּכַדְנֶאצַּר... נָתַתִּי (= Nábukodonozor kezébe adom)⁶; בְּיָד מֶלֶךְ-בָּבֶל... הֲנִי נָתַתִּי (= íme Babilon királyának kezébe adom)⁷; וְנָתַתִּי אוֹתָם בְּיָד אֹיְבֵיהֶם (= ellenségeik kezébe adom őket)⁸; וְנָתַתִּי אֹתָם בְּיָדָם (= kezükbe adlak)⁹; וְאֶתְנַהֵר בְּיָד אֵל גִּוִּים (= a nemzetek legerősebbjének kezébe adtam).¹⁰

Nábukodonozor *keze által* pusztítja el Egyiptomot : בַּחֲתִי הַרְבִּי בְּיָד מֶלֶךְ-בָּבֶל (= Nábukodonozor keze által)¹¹; בַּחֲתִי הַרְבִּי בְּיָד מֶלֶךְ-בָּבֶל (= Babilon királyának kezébe adom kardomat)¹².

Jahve *előhossa haragjának eszközeit*, Círuszt, a médeket Babilon ellen : וַיֹּצֵא אֶת-זִלְי עַמּוֹ (= és előhozta haragjának eszközeit)¹³; וַיֹּהֲרֶה וַיִּכְלֵי עַמּוֹ (= Jahve és haragjának eszközei).¹⁴

Tirusra *reá hozza* az idegeneket : הֲנִי מֵבִיא עֲלֵיָהּ (= íme én reád hozok)¹⁵; Izraelre reá hozza az asszírok királyát : הִנֵּה אֲדֹנִי מַעֲלֶה עֲלֵיהֶם (= íme az Úr reájuk hozza).¹⁶

Kiszolgáltatta Círusnak az idegen nemzeteket : וְהִנֵּה לְקִנְיִי גִוִּים (= kiszolgáltatta neki a nemzeteket).¹⁷

Jahve tehát eszközöket használ célja elérésére, az emberi történet szálainak irányítására. A próféták szemében a hatalmas birodalmak is csupán eszközök, amelyek Jahve intésére várnak.

Mindegyik birodalom és nép Jahvének szolgál hódító útjában, még ha telhetetlen rablásvágy vagy hatalmi törekvés is hajtja. Mert Jahve az úr a népek felett, nem a népek alkotják a történelmet, hanem ő a történelem ura.

¹ Hab. 1, 6.

² Ez. 23, 22.

³ Iz. 41, 2.

⁴ Jer. 50, 9.

⁵ Iz. 47, 6.

⁶ Jer. 27, 6.

⁷ Jer. 34, 2.

⁸ Jer. 34, 20.

⁹ Ez. 16, 39.

¹⁰ Ez. 31, 11.

¹¹ Ez. 30, 10.

¹² Ez. 30, 25.

¹³ Jer. 50, 25.

¹⁴ Iz. 13, 5.

¹⁵ Ez. 28, 7.

¹⁶ Iz. 8, 7.

¹⁷ Iz. 41, 2.

2. A birodalmakat felhasználja a nélkül, hogy tudnának róla.

A próféták szavaiból állandóan kicsendül, hogy Isten tartja a legmagasabb égből a birodalmak gyepelőit. Ő rendelkezik akarata szerint a birodalmakkal, általa uralkodnak a királyok és diadalmaskodnak a hódítók.

Jahve azonban nem úgy hajtja végre terveit, ahogyan emberileg gondolni lehetne, szentekkel, símán, hanem felhasznál oly embereket, oly nemzeteket és birodalmakat is, amelyek nagyon is messze vannak az Úr útjaitól, nagyon is bűnösök.

Országokat, amelyek szerepükre nem is gondolnak, róla nem is tudnak.¹ Látszólag mindent inkább, csak nem Isten tervét valószínűsítják meg, sőt annak egyenesen ellene szegülnek. Mégis csak Isten tervén munkálkodnak közre.

A gőgös AsszírIA nem gondolja, hogy csak eszköz Jahve kezében, sejtelve sincs arról, hogy az ő sikere kezdettől fogva be van állítva Jahve tervébe, így mindazt, amit elér, tulajdonképpen Jahve vitte véghez. Ő csak Jahve eszköze: «Ő azonban nem így vélekedik és szíve nem így gondolkodik, hanem szíve csak arra irányul, hogy eltiporjon és nem csekély számú nemzetet kiirtson».² Ennélfogva bűnös elbizakodottságában áthágja az isteni megbízást, s nem csupán büntetni akar, hanem pusztítani nemzeteket, köztük a választott népet.³

Nábukodonozor Jahve büntető eszköze, az ő «szolgája».⁴ Círus pogány király által hajtja végre Jahve a választott nép megszabadítását, s Jeruzsálem újjáépítését.⁵ Ő Jahve pásztora (רֹעֶה),⁶ felkentje (מָשִׁיחַ),⁷ tervének embere (אִישׁ עֵצָה).⁸

Jahve hatalma egész felsőbbségében megnyilatkozik azáltal, hogy az ellenséges, a bűnös hatalmakat is be tudja sorozni az ő történelemtervébe, úgy hogy azok egyenesen az ő elhatározásának

¹ Mik. 4, 12. «Ám ők nem ismerik az Úr szándékait és nem értik az ő tervét, hogy összegyűjti őket, mint a kévét a szérún.»

² Iz. 10, 7.

³ Fischer: Das Buch Isaias ad 10, 7.

⁴ Jer. 25, 9; 27, 6; 43, 10.

⁵ Iz. 41, 25; 44, 28; 45, 1—4; 46, 11.

⁶ Iz. 44, 28.

⁷ Iz. 45, 1.

⁸ Iz. 46, 11.

végrehajtóivá lesznek.¹ Az ő hatalma kezeskedik arról, hogy célját, tökéletes uralmát bűnös eszközök által is eléri.

Senkinek sincs joga e miatt Jahve eljárását bírálgatni. A próféták állandóan korholják azokat, akik vakmerően bírálják Isten intézkedéseit, nevezetesen azt, hogy bűnös pogány népet használ fel eszközül.² Senki ne ellenkezzék a világ folyásába beavatkozó Istennel,³ ne bírálgassa azt a módot, amelyet választ a beavatkozásra.⁴

A próféták is gyakran használják hasonlatul, hogy amily tehetetlen az agyag a fazekassal szemben, oly tehetetlen Izrael a világtörténelem állandó irányítójával szemben.⁵

Bár Jahve felhasznál bűnös eszközt is célja elérésére, ezt nem tudja be az eszköz érdeméül, vele szemben is kíméletlenül fellép, miután az eszköz befejezte működését.

Mihelyt a birodalmak nem eszköznek képzelik magukat,⁶ azt hiszik, hogy mindent saját erejükkel hajtottak végre, nem kerülnek el pusztulásukat.⁷ Mikor túloznak a cselekedetben, kegyetlenségre ragadtatják magukat a népekkel szemben, nemcsak büntetni, hanem pusztítani, népeket elnyomni, s kiirtani akarnak, Jahve tervét nem jól hajtják végre.⁸

Gonoszságuk,⁹ bűnük,¹⁰ fennhéjázó szándékuk szükség-szerűen a romlásba dönti őket. Mihelyt befejezték rájuk bízott feladatukat,¹¹ meg kell inniok Jahve haragjának kelyhét és gýaszos sors vár rájuk.¹²

¹ Eichrodt i. m. I. 204. o.

² Iz. 45, 9.

³ Bölcs. 12, 12.

⁴ J. Knabenbauer: Comment. ad Is. 45, 9: «ne quis Deo operanti se opponat; ne modum et rationem, conditionem vel tempus quando et quomodo Domino placuerit promissa in opus deducere quis audeat ad crisis revocare».

⁵ Bölcs. 15, 7; Sir. 33, 13.; Iz. 10, 15; 29, 16; 45, 9; 64, 8; Jer. 18, 6.

⁶ Iz. 10, 7; Mik. 4, 12.

⁷ Iz. 10, 7b; v. ö. Zak. 1, 15.

⁸ Iz. 47, 6.

⁹ Iz. 13, 5 skk.; Jer. 25, 12 skk.; Hab. 2, 8.

¹⁰ Jer. 51, 20 skk.

¹¹ Iz. 10, 12 sk. 16; 14, 24 skk.; 33, 1 skk.; 37, 29.

¹² Iz. 51, 21 skk.; Hab. 2, 16.

Jahve tehát kiszabja a birodalmak fennmaradásának idejét,¹ ami világos fényben ragyogtatja hatalmát és bölcsességét.²

3. Természeti csodákat és tömegjárványokat visz véghez.

Bár Jahve általában a teremtetett valók, erők és törvények által hajtja végre gondviselését és a természetnek egyszer megállapított rendjét, a világnak a teremtésben megállapított törvények szerint való folyását nem akadályozza meg,³ ez azonban nem zárja ki, hogy olykor céljának megfelelően felfüggeszti a természeti törvényeket és *csodák által* nyúl bele a világ folyásába. Nemcsak a népeket használja fel eszközül terveinek keresztülvitelére, hanem mint a természet ura, felhasználja a természet erőit is, a természetben véghezvitt csodákat és csapásokat célja elérésére.

E rendkívüli beavatkozások által nyilatkoztatja ki magát Jahve a legszemléltetőbben, különösen pedig népének csodálatos történetében,⁴ amelyet egyenesen abból a célból művelt, hogy ezáltal megismerje őt a világ.

Népének Egyiptomból való kiszabadítását, s a pusztai vezetést csodás úton hajtja végre,⁵ melyek mint Jahve közvetlen beavatkozásai élnek a *próféták* ajkán évszázadok múltán is.⁶

Jahve e rendkívüli megnyilatkozási módja a népnek Isten hatalmába vetett hitét erősítette, majd a honfoglalásnál, a bírák és Dávid korában a csodák egész láncolata következtében Jahve mint a történelem irányítója, különösképpen pedig mint Izrael megmentője szerepel.⁷

A csodák által ismeri meg a nép Jahve szentségét és félelme-

¹ Iz. 14, 5 skk. ; 30, 27 skk. ; 37, 22 skk. ; Jer. 25, 8 skk. 15 sk. ; 27, 5 skk. ; 51, 59 skk. ; Agg. 2, 6 skk. 20 sk. ; Zak. 2, 1 skk.

² Eichrodt i. m. I. 205 o.

³ Schütz : A bölcs. elemei. 453. o.

⁴ A. Dillmann—R. Kittel : Handbuch der alttestamentlichen Theologie. Leipzig, 1895. 306 sk. o.

⁵ Ex. 15, 1—21.

⁶ Iz. 43, 16 ; 51, 10 ; 63, 12 sk. ; Jer. 2, 6 ; Ám. 2, 10 ; Mik. 6, 4.

⁷ I. Sam. 12, 16 skk. ; Iz. 63, 15 skk.

tességét,¹ amit a zsoltárok sem győznek eléggé hangoztatni.² Egész zsoltárrészletek ünneplik Jahve csodáit.³

Jahve csodatettei hatalmának megnyilatkozásai. A szent könyvek kifejezőmódjai⁴ : פָּלָא vagy נִפְלְאָה, amennyiben csodálatot kelt,⁵ בְּרִיאָה, נִוְרָא, amennyiben rémületet okoz,⁶ גְּדֻלָּה, mint hatalmas tettek,⁷ gyakran pedig egyszerűen mint tettek : עֲלִילָה, מַעֲשֵׂה, מַעֲלָל.⁸

Az ember megismeri ezekben Jahve kezezését, megközelíti általuk a világot kormányzó Istent.

A csodák nemcsak Izrael számára bírnak nagy jelentőséggel. Már a fogság előtti korban él a tudat, hogy a szomszédos népeknek is a csodák által kell megismerniök Izrael végtelenül hatalmas Istenét.⁹

Különös jelentőséggel bírnak a *prófétáknál* a természeti csapások, tömegjárványok, amelyeket Jahve eszközül használ a népek ellen.

A választott nép kezdettől fogva tudta, hogy Jahve a természeti csapásokat büntetésül használja fel.¹⁰ Különösen kiemeli a tömegjárványokat Jeremiás és Ezekiel próféta. Ismételten visszatér mint büntetőeszköz a választott nép ellen : az éhínség (רָעָב),¹¹ a dögvész (דֶּבֶר),¹² az öldöklő kard (חֶרֶב),¹³ a dühös vadállatok.¹⁴

Jahve az idegen népek ellen is eszközül használja a tömeg-

¹ Ex. 15, 11.

² Zs. 77 (76) 15 ; 89 (88) 6 skk. ; 96 (95) 3 ; 98 (97) 1 ; 107 (106) 8 ; 118 (117) 23.

³ 78 ; 105—107.

⁴ Eichrodt i. m. II. 84 o. és Sellin : Theol. d. A. T. 53. o.

⁵ Ex. 15, 11 ; 3, 20 ; 34, 10 ; Zs. 71 (70) 17 ; 75 (74) 2 ; Iz. 25, 1.

⁶ Ex. 34, 10 ; Num. 16, 30 ; II. Sam. 7, 23.

⁷ II. Sam. 7, 23 ; II. Kir. 8, 4 ; Zs. 71 (70) 19 ; 136 (135) 4.

⁸ Dt. 3, 24 ; Zs. 9, 12 ; 77 (76) 13 ; 86 (85) 8 ; Iz. 12, 4.

⁹ Ex. 15, 15 sk. ; I. Sam. 4, 8.

¹⁰ Ex. 5, 3 ; 7, 14—10, 29 ; Lev. 26, 25 ; Num. 14, 12 ; Dt. 28, 21 ; II. Sam. 24, 13 skk. ; I. Krón. 21, 12 skk. ; II. Krón. 6, 28 ; 7, 13 ; 20, 9 ; Ám. 4, 10 ; Hab. 3, 5.

¹¹ Jer. 11, 22 ; 14, 15 skk. ; 16, 4 ; 24, 10 ; 32, 24. 36 ; 34, 17 ; 42, 17. 22 ; 44, 12. 13 ; 44, 18. 27 ; Ez. 5, 12. 16. 17 ; 6, 11. 12 ; 7, 15 ; 12, 16 ; 14, 13. 21.

¹² Jer. 14, 12 ; 21, 6. 9 ; 24, 10 ; 27, 8. 13 ; 29, 17. 18 ; 32, 24. 36 ; 34, 17 ; 38, 2 ; 42, 17. 22 ; Ez. 5, 12. 17 ; 6, 11. 12 ; 7, 15 ; 14, 19. 21 ; 28, 23 ; 38, 22.

¹³ Ez. 5, 17 ; 6, 3. 8 ; 14, 17. 21 ; 21, 8 skk.

¹⁴ Ez. 5, 17 ; 14, 15. 21 ; 32, 4 ; 39, 17 skk.

járványokat : amely nemzet nem ismeri el, hogy Nábukodonozor az isteni ítélet végrehajtó eszköze, s nem adja meg magát, az kard, éhínség és dögvész által pusztul el.¹ E büntetések várnak Szidonra,² s Egyiptomra³ is.

Nemcsak a büntetést, hanem a szabadulást is csodálatosan hajtja Jahve végre. Izaiásnál él a remény, hogy a népnek Babiloniából való kiszabadulása és hazájába való visszatérése a föld minden népének csodálatára lesz, és elhatározzák, hogy ehhez az egyedüli Istenhez térnek azzal a tudattal, hogy rajta kívül nincs más Isten.⁴

A pogányok megtérését a próféták az isteni hatalomnak a csodákban való megnyilatkozása által várják. A történelem csodái és csapásai, tömegjárványai az ószövetség szemében azt bizonyítják, hogy az élő Isten irányítja a történelmet, aki nélkül csodát nem is lehet elképzelni.

4. A történet tekervényes útjait célszerűen irányítja terve szerint.

A népek története emberi szemmel, pusztán az ész világánál tekintve, sok megfejthetetlen dolgot foglal magában. Nem deríti fel sem az emelkedés titkát, sem a hódítások valódi okát, sem a süllyedés és romlás igazi értelmét.

Egyre-másra felsorolván a háborúkat, az intézményeket és a változásokat az isteni végcéllal való összefüggés, az ahhoz való irányítás kimutatása nélkül, nem látunk teljes képet, nem látjuk a történések teljes értelmét, mert az egyes történeti események magukban véve kuszált töredékek gyanánt tűnnek fel, céltalanoknak látszanak.

Mindez megvilágosodik a *próféták* isteneszméjének fényében. A történelem értelmének kérdését fel tudja ugyan vetni a történelemnéző bölcselő,⁵ de kielégítő feleletet csak a próféták isteneszméje adhat.

A próféták szemében a történések romvilágában az össze-

¹ Jer. 27, 8. 13.

² Ez. 29, 23.

³ Jer. 44, 13.

⁴ Iz. 40, 5 ; 42, 12 ; 45, 6. 14. 24 ; 48, 20 sk. ; 52, 10.

⁵ Schütz : A bölcs. elemei 560. o.

viasszaság és sokféleség ellenére egység és cél uralkodik. A töredékek egységes épület részei, mely körül ugyan századok folyamán a legkülönbözőbb eszközök munkálkodnak, de Az, akinek *kezejárása* működik benne, aki a történethez a tervet adta,¹ azt az idők minden viszontagságain keresztül szakadatlan folytonossággal, örök változhatatlansággal, következetességgel bár, de nem egyenes vonalban, hanem tekervényes úton a cél felé vezeti² és irányítja, mindig egy és mindig ugyanaz.³

Az egyes események tehát nem a kaleidoszkópnak rendszer-telenül egymásra hányt kövecseinek szervesetlen tömege, nem rendetlen halomba öntött, hanem fonálra, az *isteneszmé fonálára fűzött* gyöngyszemek.⁴

Ezáltal a történelem nem közönyös lefolyása az eseményeknek, hanem a maga változatosságában Jahve hatalmának megnyilatkozási színhelye, melyben az ember Isten hatalmát majd a büntetésben, majd a megsegítésben magán tapasztalja.⁵

A mitológiai istenek hatalma korlátolt, világkormányzói működésüket az öntudatlanság, az ösztönösség, akárhányszor a tanácstalanság, kiszámíthatatlanság és tervszerűtlenség jellemzi. Ezzel szemben, ahol Jahve működik, alkot, teremt, ott nincs gyengeség és gyámoltalanság, nincs céltalan játék és szeszély, hanem van céltudatosság és *tervszerűség*, *bölcs előrelátás*⁶ és a teremtményekről való önzetlen gondoskodás.⁷

Az ószövetség szemében tehát a történet nem vak erők összecsapásából származó esetek sorozata egymás után. Nem szeszélyes erők megtestesülése és kifolyása, mint a mítoszok tanították, hanem a bölcs, előrelátó, igazságos, gondviselő Isten alkotása, aki kezében tartja, hatékonyan irányítja és célirányosan vezeti a világmindenséget. Nem más a történet, mint Isten működése az emberiség felett, *Isten útja a történelemben*.⁸

¹ W. Eichrodt i. m. I. 204. o.

² P. M. Hetzenauer O. C. i. m. 523. o.

³ V. ö. Iz. 41, 4; 43, 10—11; 44, 6: «*Én vagyok az első és én vagyok az utolsó, rajtam kívül nincsen Isten*»; Iz. 48, 12.

⁴ Iványi J.: A hatnapi tereméstörténet (T. III. 2. 1936) 147. o.

⁵ W. Eichrodt i. m. I. 203. o.

⁶ Iz. 31, 2; 37, 26; 28, 23 skk.; 22, 11.

⁷ Iványi: A hatnapi tereméstört. (T. III. 2. 1936.) 147. o.

⁸ Schütz: Isten a történelemben. Budapest, 1934³. 26. o.

Jahvének végtelen bölcsességénél és jóságánál fogva határozott célja és *terve* van az emberiséggel, a népekkel és egyesekkel. Ebből következik, hogy mindent előre tud, semmi sincs elrejtve előtte,¹ mindent előre meghatároz. Mielőtt a történeti esemény végbemenne, már előre nyilvánosságra tudja hozni.² Már messziről minden meg van határozva³; a történeti eszközöket mind előre kitervezte.⁴

Jahve gondviselési terve egyetemes, kiterjed az egész földre,⁵ egységbe fogja a különböző népek sorsát. Miként minden egyes és minden emberi jelenség közvetlen vonatkozásban van a teremtető Istennel, úgy a konkrét történelem folyásába, a történet életáramába Jahve gondviselési terve szerint tényleg vagy előkészületben minden nép és minden esemény belekapcsolódik.

A történelem tekervényes szálait titokzatos és csodálatos terv szerint irányítja, hogy céljába vigye,⁶ a véghezviendő dolgokat előre elhatározza és megszabja.⁷

Jahve, aki «az első és az utolsó»,⁸ változhatatlan és örökkévaló, akarja, hogy ezek a célok meg is valósuljanak. Mint mindenható⁹ pedig gondoskodik arról, hogy minden elérje a tőle kitűzött célt.¹⁰ Mert az ő akaratából történik minden, akár jó, akár rossz; minden eljövendő az ő terve és döntése szerint megy végbe.¹¹ Amit ő elhatározott «ki gátolhatja meg azt?»¹²

Eljárási módja más, mint az embereké; föl nem érhető ésszel

¹ Jer. 17, 10; Ám. 4, 13.

² Iz. 42, 9: «Mielőtt létrejönnének, tudomástokra adom». Iz. 44, 7; 48, 5.

³ Iz. 22, 11.

⁴ Iz. 45, 4; 54, 16 sk.

⁵ Iz. 14, 26: «Ez az a terv, amelyet az egész föld felől elhatároztam és ez a kéz, amelyet az összes nemzetek fölé kinyújtottam».

⁶ Iz. 10, 12; 18, 7; 45, 22 skk.

⁷ Iz. 10, 23; 25, 1; 28, 22; 37, 26.

⁸ Iz. 41, 4; 44, 6; 48, 12.

⁹ Iz. 40, 12. 15. 26; 44, 27; 50, 2 sk.; 51, 10. 15.

¹⁰ V. ö. Schütz: A bölcsélet elemei. 452. o.

¹¹ Iz. 28, 29: «Ez is az Úrtól, a seregek Istenétől való, csodálatos az ő terve, nagy bölcseségre vall». V. ö. Iz. 5, 19; 19, 17; Jer. 27, 1 skk.; 49, 20; 50, 24; Mik. 4, 12.

¹² Iz. 14, 27.

ez az eljárási mód, s váratlan, előre nem látható az isteni beavatkozás az emberi életbe.¹

Habár tehát az ember Jahve világtervét nem is ismeri, és észszerűen nem tudja elgondolni, vajjon ebbe a nagy világ gondolatba mikép illeszkedik bele az egyes emberek és népek szellemi erőinek kibontakozása, mégis biztos az, hogy *minden népnek* és egyénnek *megvan* a maga történeti célja és feladata az isteni világtervben.

E derülátó gondviselés hitben, a mindenható Jahve bölcs, világos és határozott akaratának feltétlen bizonyosságában találta meg az őszövetségi nép a kinzó létkérdések közepette a kivezető utat.²

E mellett a próféciák által megalkotott gondviselés hit mellett, amely erejét a vég felé siető világ bizonyosságából és az eljövendő Isten kinyilatkoztatásából meríti, még más formában is kialakul a bizalom Jahve iránt, mint az emberi történésnek törvény általi elrendezője iránt.³

Alapját képezi az a felfogás, hogy Isten és a világ között való viszony törvény által szabályozva van, s ezáltal minden létező meghódol a földöntúli Isten szuverén akaratát előtt.

A törvény természetébe a világot fenntartó Istennek egyszer megszabott rendje van beállítva, s ez változhatatlan érvényességgel lép fel az Isten által alkotott világban. Semmi történeti esemény nem tudja ezt a keretet megtörni, minden történés csak ezen belül, mint az egyszer adott alapviszony kibontakozása gondolható el.

De természetesen csak olyan végzetről lehet szó, melyet maga Isten határozott el (t. i. fatum mint praefatum, praestitutum a Deo).⁴

Az isteni világkormányzás célja nem más, mint az örök rend fenntartása és helyreállítása. Nem Jahve uralmának eljövetele az istenellenes világba, nem a tökéletes isten-uralomnak megvalósulása a jövő világban — a megítélt világ megszüntetése által —

¹ V. ö. I. Sam. 2, 3—8 ; II. Sam. 7, 14 ; 12, 10—12 ; 16, 10—12 ; I. Kir. 11, 14.

² Iványi : Adalékok a bibliai és a babiloni életszemlélethez. Bölcséleti közlemények 1940. 141. o.

³ W. Eichrodt i. m. II. 91. o.

⁴ Schütz : Summarium Theologiae Dogm. et Fund. 194. oldal.

képezi az isteni gondviselés tárgyát, hanem Jahve folytonos ítélletvégrehajtása, amely által ő a föld oszlopait megerősíti¹ és magát örök országa urának, a világ királyának nyilvánítja.²

5. Eléri célját a tragikumokon keresztül is.

Jahve a nemzetek sorsát irányítván célt szab, küldetést ad egyeseknek, valamint a nemzeteknek. E célt el kell a népnek érnie etikai elvek alapján való cselekvés által. Ennek következtében a történelem nem pusztán küzdőtere ügyes politikának, vagy vétkes szenvedélyeknek, hanem nyílt versenytere az erénynek és bűnnek, amelyek nem maradnak jutalom, illetve büntetés nélkül sem a választott népnél, sem az idegen nemzeteknél.

Ha valamely nemzet nem az etikai elvek szem előtt tartásával törekszik az Istentől kiszabott cél felé és gőgös magabizásában távol áll attól, hogy Jahve eszközének gondolja magát, sőt úgy véli, hogy a saját erejéből éri el a sikereket, megbűnhődik. Ha áthágja az etikai elvek korlátját, elvesztette létjogosultságát.

Jahve az ő mindenhatóságánál fogva ekkor is eléri az eleje tűzött objektív célokat. Eléri tökéletes uralmát a történelmi gonoszságokon, a tragikum rommezőin és útvesztőin keresztül is.³

Jahve világtervében helyük van a bajoknak is, mint azt helyesen meglátta Jób is.⁴ Az ő világrendje nem a föld rendje: «Mert nem az én gondolataim a ti gondolataitok és nem a ti utaitok az én utaim... mert amint magasabbak az egek a földnél, akképen magasabbak az én utaim utaitoknál és gondolataim gondolataitoknál».⁵ Jahve világrendje tehát a felső világ rendje, melynek ezernyi titka és csodája van, akárcsak a természetnek.

Jahvénak a tragikumon keresztül való diadalát a maga egyetemességében fogta fel a magas őrtornyon álló *Izaiás*. Világtörténeti pillantásában az asszír hódító nép államszervezetének össze-

¹ V. ö. Zs. 75 (74).

² V. ö. Zs. 9, 12 sk.; 48 (47) 3. 5 skk.; 68 (67); 74 (73) 18 skk.; 85 (84) 5—8; 96 (95) 3 skk.; 136, 23 sk.; 145, 11 skk.; 147, 13.

³ V. ö. Schütz: Isten a történelemben. Budapest. 1934^a. 152. o.

⁴ Iványi: A földi baj az ószövetségi ember világszemléletében. I. (T. III. 4.) 298. o.

⁵ Iz. 55, 8—9: V. ö. Iz. 40, 12 skk. 28; 41, 4 skk. 22 skk.; 42, 5 sk.; 43, 9. skk.; 44, 6 skk. 24 skk.; 45, 7. 9 skk. 18 skk.; 46, 10.

tiprásában, Jahvének eme félelmetes romboló munkájában helyesen felfogta Jahve távolra tekintő *építőtervét*, aki a népeket nem az asszír szolgakormányzat szolgálai házához, hanem az isteni világuralom atyai házához¹ akarja vezetni.

Jahve az ítélő viharban is mint építő úr jelenik meg, aki fontos szegletkövet helyez el Sionon,² és ezzel bevégzettségre hozza birodalmát.

Miután Asszírria a megbízást nem Jahve szándéka szerint hajtotta végre, megtöri az ellenszegülőt és vonakodót terve szerint,³ s így eléri célját. Jahvének ugyanis célja nem más, — ami együtt az egész világtörténet értelmét adja — mint uralmának, a béke, az igazságosság birodalmának tervszerű kiépítése, amint azt Izaiás leírja látomásában.⁴

Különös jelentőséget kap ebben a széleskörű újjáépítésben a «szent város», nemcsak mint a nagy épület alapjának helye, hanem mivel itt a hívek gyülekezete pompás szegletkövet alkot, amely Jahve alapításának jegyét viseli magán.

Ezáltal a választott nép gonviselés-hite egyetemes tartalommal van megtöltve, amely a *történet pozitív értékelését* teszi lehetővé, s amelynek segítségével a legnehezebb katasztrófákat is nemcsak elviselni, hanem mint a világtörténet építő elemét értékelni lehet.

Ebben a nagy távlatban szemlélik az Izaiást követő próféták is az isteni történet-irányítást. Szemükben az istenellenes hatalmak nem tesznek egyebet vállalkozásaik által, mint hogy Jahve birodalmának ügyét mozdítják elő.

Jeremiás oly módon hirdeti népének pusztulását, hogy Jahve gondviselési terve szerint szolgáját Nábukodonozort megbizza Jeruzsálem lerombolásával.⁵ A pogány király, mint Jahve szolgája, az izraelita király előtt mint Jahve megbízottja szerepel, mint az ő meghatalmazott követe.

Ezekiel a közeledő ellenséges népet, mint Jahve angyalát látja látomásában, aki az ő parancsára romboló szerszámaival a

¹ W. Eichrodt i. m. II. 89. o.

² Iz. 28, 16.

³ Iz. 9, 3 skk. ; 10, 15 skk. 23 ; 29, 15 sk. ; 37, 28 sk.

⁴ Iz. 10, 12 ; 14, 26 ; 18, 7 ; 22, 11 ; 28, 16 skk. 22. 23. 29 ; v. ö. Iz. 2,

2—4.

⁵ Jer. 25, 9 ; 27, 6 ; 43, 10.

szent városba vonul.¹ Az Izaiástól kölcsönvett képben² pedig a világitéletben Gógot és Mágógot, mint Jahve által fékentartott lényeket szemléli.³

Igy látja a világtörténelmet Izaiás könyvének második része is. Izrael Szentje a *világtörténelmi katasztrófán keresztül is eléri célját*: Círust mint meteort a népek egén felragyogni engedi, hogy az ő diadalmenete által Jahve dicsőségét a távoli szigeteknek is hirdesse és a babiloni birodalom bukása által a száműzött Izrael megszabadítását végrehajtsa.⁴

E példátlan merész derűlátó gondviselést Dánielnél fontos módosítást nyer a *másvilág* beiktatásával.⁵ Tekintete nem irányul szorosan véve az anyagi világra: a közelebbi és a távolabbi jövő, a vallásüldöző alakja és bukása, a világitélet, a messiási ország különböző korszakai összeolvadnak egymással.

Ebben a keretben hirdeti Jahve gondviselési tervét és hogy *célját a tragikumon keresztül is eléri*: minden istenellenes hatalom támadása az Isten ügye ellen hiábavaló és a támadó vesztével, Jahve diadalával végződik.⁶

A Jahve gondviselő tervében, korlátlan hatalmában való hitre nagy szükség volt a próféták korában, amikor Izrael politikai, erkölcsi, vallási veszedelmekkel és bajokkal súlyosan küzdött. Ez volt a sok támadás és bűnhődés között egyedüli mentsvára.

Nagy vigaszul szolgált Izraelnek, hogy Isten sokkal hatalmasabb, fönségesebb minden más nép isteneinél, előtte semmi sem lehetetlen,⁷ ő feltétlenül megvalósítja célját a földi értelemben vett bukásokon keresztül is.

Jahve az egyetlen szilárd és legyőzhetetlen szikla, ezért beléje feltétlen biztonsággal vetheti Izrael bizalma horgonyát⁸ a legnagyobb baj és vereség idején is.⁹ Mert ha ideiglenesen győz is az ellenség, nincsen öröme joga, de ez Izraelnek sem lehet ok az elkeseredésre és kétségbeesésre.

¹ Ez. 9, 1 skk.

² V. ö. Iz. 37, 29.

³ Ez. 39 f.

⁴ Iz. 41, 21 ; 43, 14 ; 44, 28 ; 45, 1—7 ; 46, 10 sk.

⁵ Dán. 2, 31 skk., 7 ; 8.

⁶ Dán. 7, 21.

⁷ Gen. 18, 14 ; Iz. 43, 13 ; Jer. 32, 17. 27 ; Zak. 8, 6.

⁸ V. ö. Heinisch i. m. 127. sk. o.

⁹ Dt. 32, 3.

Jahve ugyanis beállította terveibe a vereséget, a csapást is és ő ezzel is csak népének javát szolgálja. Az ószövetségi történetíróknál Isten és az emberi bűn mint egy tényező van az ő világ-kormányzati terveikbe beállítva. Hirdetik, hogy Jahve mindent úgy tud irányítani, hogy célját és tervét mozditja elő.

A próféták hirdetik, hogy Asszíria gőgös magabízása,¹ Ninive erkölcstelensége,² a káldeusok gőgje,³ Bábel büszkesége⁴, mind az isteni világterv szolgálatában állnak, végül is az egész történet Jahve tiszteletét és dicsőségét szolgálja.

Azonban e tény, hogy nincs az a történeti rossz, amelyből Jahve a maga céljának megfelelő jót ki ne tudná formálni, nem szünteti meg az erkölcsi felelősséget, sőt még csak nem is gyöngíti.⁵

Az ószövetségi próféták szemében a csapások, a hirtelen válságok nem megfejthetetlen tünemények. Az ószövetség története igazolja, hogy számos történeti esemény, mely pusztán emberi szemmel tekintve céltalannak, reménytelennek látszott, később igen értékesnek, a nép javára valónak bizonyult.⁶ A sok megpróbáltatás a szenvedő népet fokozottabb erőgyűjtésre sarkalta,⁷ mely később a felvirágzásnak forrásává lett.⁸

A próféták történeteszemlélete a látszólagos történelmi igazságtalanságokra is megadja a feleletet: Jahve ma megengedi a nép megaláztatását, vereségét, hogy holnap annál nagyobb diadalt arasson a leghatalmasabb és a legfélelmetesebb ellenségen is, hogy így még jobban kitűnjék feltétlen hatalma és korlátlan ereje.⁹

A történelem számos rejtélye megvilágosodik, ha várni tud

¹ Iz. 10, 7.

² Náh. 3, 4 sk.

³ Hab. 1, 11 sk.

⁴ Iz. 47, 1 skk.

⁵ Schütz: Isten a történelemben. 153. o.

⁶ V. ö. A theizmus álláspontja. Kornis: Történetfilozófia. 151. o.

⁷ W. Cossmann i. m. 105. o.

⁸ V. ö. Fr. R. de Vaux, O. P.: Le «Reste d'Israël» d'après les prophètes. (R. B. XLII. 1933.) 526—539. V. ö. Iz. 49, 25; Jer. 30, 8 skk.; Ez. 16, 59 skk.; Óz. 2, 14 skk.; 14, 5 skk.; Ám. 9, 11.

⁹ Ez. 25, 7: «Azért íme én kinyujtom rád kezemet és a nemzetek szákmányává teszlek... és megtudod majd, hogy én vagyok az Úr». Ez. 28, 22: «Íme én ellened fordulok, Szidon, és megdicsőítem magamat benned... és nyilvánvaló lesz rajta szentségem». V. ö. Iz. 49, 25; 43, 1 skk.; Ez. 25, 5. 11. 17; 26, 6; 28, 23. 26; 29, 6. 16. 21; 30, 8. 19. 25; 32, 15.

az igazságtalanságot szenvedő nép. Jahvét ugyanis sokkal egyetemesebb, s nagyobb célok vezetik, mint a jónak azonnal való megjutalmazása, vagy a gonosznak azonnal való megbüntetése.

ÖSSZEFOGLALÁS.

A próféták szemében minden emberi történést a változhatatlan és örökkévaló Isten irányít bölcs tervszerűséggel.

A célkiszabás és végrehajtás mindig és következetesen etikai elvek alapján történik.

Ezt szemlélik a próféták a választott nép történetében épűgy, mint a világ nemzeteinek életében.

A világtörténet szálai Isten kezében futnak össze, ő bogyozza őket. A nemzetek — legyenek azok hatalmas világbirodalmak, vagy elnyomott népek — akarva-nemakarva, legtöbbször nem is sejtve Isten terveinek szolgálatában állanak.

Az emberi szem számára a történet útja tekervényes, szövevényes, kuszált, de mégis összhangban van Isten tervével, s ezáltal a látszólag szövevényes erővonalak az Isten kezében valóságban a kitervelt cél elérésére vezetnek.

A történet Isten hatalmának megnyilatkozási színhelye, Ő az irányítója, kormányzója, ura a történeteknek.

**A Budapesti Királyi Magyar Pázmány Péter
Tudományegyetem Ószövetségi Szentírástudományi
Szemináriumának kiadványai:**

1. *Mészáros Lajos*: Az első Sámuel-könyv költői részeinek szövegkritikai és teológiai elemzése.
2. *Tóth Tibor*: A papság eszméje a mózesi törvényben.
3. *P. Bognár Kapisztrán*: Izaiás próféta könyvének szentség-eszméje.
4. *Rojkovich István*: Az emberi történet a próféták szemében.